

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'ÂN'IN CÂHİLİYE DEVRİNDEKİ KIZ ÇOCUK
ALGISINI ISLAHI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU

HAZIRLAYAN
Gülsüm KANTAŞ

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEFSİR ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN'IN CÂHİLİYE DEVRİNDEKİ KIZ ÇOCUK
ALGISINI ISLAHI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülsüm KANTAŞ

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'ÂN'IN CÂHİLİYE DEVRİNDEKİ KIZ ÇOCUK ALGISINI ISLAHI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. ABDURRAHMAN KASAPOĞLU

HAZIRLAYAN

GÜLSÜM KANTAŞ

Jürimiz tarafından **20.12.2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu **Yüksek Lisans** Tezi (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak **Temel İslam Bilimleri** Ana Bilim Dalında- **Yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Ünvanı Adı Soyadı

1. Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU (Danışman)
2. Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KARADAĞ
3. Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAŞ (Jüri Başkanı)

İNönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezi kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Abdurrahman KASAPÖĞLU danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım KUR'ÂN'IN CÂHİLİYE DEVRİNDEKİ KIZ ÇOCUK ALGISINI ISLAHI adlı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Gülsüm KANTAŞ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Kur'ân'ın Câhiliye devrindeki kız çocuk algısını nasıl ıslah ettiği değerlendirilecektir. Câhiliye döneminde mirastan pay almak, eğitim görmek ve sosyal hayatta aktif yer almak kadın/kız çocuğu için lüks durumlardı. Hatta kız olarak doğmuş olmak bazen yaşam hakkının elinden alınması için sebep sayılabiliyordu. Kız çocuğunun/kadının birçok haktan yoksun bırakılması sadece İslâm öncesi Arap yarımadasına özgü bir durum değildi. Bazı uygarlıklarda kadının da erkek gibi bir ruha sahip olup olmadığı tartışılmaktaydı. Kadın, soylu ve zengin bir aileye mensup değilse genelde erkek karşısındaki konumu çok aşağılardaydı. Mal gibi alınıp satılabiliyor, mirastan pay alamayıp mirasa konu olabiliyordu. Kadın genelde erkek için eğlence aracı olup, hangi vesile ile olursa olsun mal varlığına sahipse bunu yine kendi iradesi ile kullanma ve yönetme hakkından mahrumdu.

Kur'ân, hak yemenin normal karşılandığı ve kadının haklarının elinden alındığı bir dönemde inmiş ve onu insan olma seviyesine tekrar çıkartmıştır. Kur'ân'ın inmeye başladığı dönemdeki kız çocuk algısı bize mev'ûde hakkında ipucu vermektedir. Zira o dönemde kadına biçilen değer Arapların kendi oluşturmuş oldukları gelenekler çerçevesinde makul görünmekteydi. Çöl şartlarının zorluğu Arap yarımadasında yaşayanların hayatını da ona göre biçimlendirmesini zorunlu kılmaktaydı. Baskın ve sürekli göç, yaşayan halkı her daim savaşa veya kendilerini savunmaya hazır bulunmalarını gerektirmekteydi. Bu sebepten ötürü fiziki güç ehemmiyetliydi. Erkek sayısının fazlalığı kabilenin gücünü de temsil eden bir durumdu. Kadınlar her ne kadar arka planda tutulup olmazsa olmaz ihtiyaçları karşılıyorsa da bu onların erkekler veya hak ettikleri kadar değer görmeleri için yeterli değildi. Baskınlarda kadınların tutsak edilmeleri ve cariye olma ihtimalleri Araplar için büyük utanç kaynağıydı. Câhiliye devri Araplarında, kadınların değil esir düşmeleri başka kabileden evlenmeleri bile onlar için zor bir durumdu. Zira başka kabileden evlilik demek başka kabile için erkek çocuk/potansiyel düşman doğurmak demektir. Yukarıda bahsedilen ve çalışmanın devamında bahsedilecek birçok sebepten ötürü câhiliye devrinde kız çocuk/kadın olmak erkekten daha değersiz olmak, herhangi bir eşya ile aynı statüde olmak ve yaşam hakkı bir erkeğin elinde olmak demektir.

Kur'ân indiği andan itibaren, yapılan haksızlıklara karşı gelmekte, kadınlar için var olan şartları düzenlemekteydi. Kur'ân-ı Kerîm sadece kadınların değil soylu ve zengin olmanın haklı olmak anlamına geldiği bu dönemde ezilenlerin haklarını korumaktaydı. Konunun kapsamının dışına çıkılmaması adına Câhiliye devrinde yapılan tüm haksızlıklara değinilme ihtiyacı duyulmamıştır.

Kur'ân'ın birçok âyetinde çeşitli sebeplerle öldürülen kız çocuğundan bahsedilmektedir. Allah, kendisine kız çocuk müjdesi verilen babanın yüzünün aldığı hâli tasvir ederken onun ne kadar kötü bir durum olduğunu belirtmektedir. Başka âyetlerde ise öldürmenin genel sebebi olan açlık korkusuna değinmektedir. İsrâ sûresinde ise öldürülen çocuğu muhatap alacağını bildiren Allah her seferinde uygulanmakta olan bu durumun yanlış olduğunu vurgulamaktadır.

Bu başlığın çalışılma sebebi Kur'ân'ın üzerinde ciddiyetle durduğu ve yasakladığı bu konunun yeteri kadar ve hakkında detaylı bir çalışmanın olmayışıdır. Birçok makale ve eserde alt başlık halinde çalışılmış olan konunun önemine binaen daha detaylı incelenmesi için çaba sarfedilmiştir.

Danışmanım Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu'na her türlü katkısından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Gülsüm KANTAŞ

Malatya 2019

ÖZET

İslâm öncesi Arap yarımadasında kadınlar, kız çocukları, köleler ve maddi olarak zayıf olanlar ikinci sınıf insan durumundaydılar. Câhiliye döneminde erkek sayısının fazlalığı gücü temsil etmekteydi. Savaş ve baskında erkeğe olan ihtiyaç çok fazla idi. Kabileler arası baskın ve savaşlarda kadınlar savaşabilecek durumda değillerdi. Üstelik kabilenin yenilmesi ile kadınlara köle olarak el konulması kadının kabilesi için utanç verici bir durumdu. Kız çocuklarının ve kadınların herhangi bir baskında karşı tarafın eline geçmesi namus meselesi haline gelir ve kaybeden kabile için büyük utanç meselesi olurdu. Bu yüzden doğan her bir kız çocuğu potansiyel utanç meselesi demektir.

İslâm'ın gelişiyle beraber kadın insan olması hasebiyle erkek ile aynı yere konumlandırılmıştır. İslam'dan önce mal gibi mirasa konu olan kadın artık mirasta pay sahibi olmuştur. Sosyal hayattan izole edilen kadın Peygamber (s.a) döneminde oldukça aktif olmuştur.

Çocuk öldürmek her kabilenin her üyesinin uyguladığı bir durum olmasa da, Kur'ân'ın bu duruma karşı çıkışı bize bu sayının göz ardı edilemeyecek kadar fazla olduğunu göstermektedir. Kur'ân, kız çocuğu sahibi olan babanın yüzünün aldığı hali tasvir ederken yaptıklarının yanlış olduğunu ve çocuklarını öldürenlerin ciddi bir ceza ile cezalandırılacaklarını belirtmektedir. Allah, hem çocukların hem de çocuklarını öldüren ebeveynlerin rızıklarını kendisinin verdiğini hatırlatmaktadır.

Çocuk öldürme olgusu genel anlamda yoksulluk ve namus endişesi yüzündendi. Bundan başka dinî gerekçeler, sosyal hayattaki baskı ve doğan çocuğun kusurlu doğması da çocukların öldürülmeleri için yeterli sebep olabilmekteydi. Allah, Kur'ân'da kız çocuğunun öldürülmesini sert bir dille eleştirmekte, bunu yapanların kesinlikle cezalandırılacaklarını bildirmektedir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, Mev'ûde, Kız Çocuk, Câhiliye

ABSTRACT

On the pre-Islâmic Arabian peninsula, women, girls, slaves and materially weak were second-class people. The surplus of men in the male-dominated society represented power. The need for men in war and raid was too much. Women were not in a position to fight in tribal raids and wars. Moreover, the defeat of the tribe and the confiscation of women as slaves was a shame for the tribe. It would be a matter of honor for girls and women to fall into the hands of the other party in any raid and would be a matter of shame for losing tribe. That's why every girl born was a matter of potential embarrassment. With the advent of Islâm, it is positioned in the same place because of the fact that it should be human being. Before Islâm, the women, which was the subject of inheritance like property, has now become an individual who can take part in the inheritance. Isolated from social life, the woman was very active during the Prophet time. Some of the rights Islâm brings to women are material, while others are related to the fact that it is an individual who can make her own decisions, most importantly to protect the right to life of a girl, even if only some tribes are practicing.

Some tribes (girls) children were not wanted for fear of hunger. While killing children is not the case for every member of the tribe, the Qur'an's opposition to this situation shows us that this number is too much to ignore. The Qur'an states that what he did was wrong when Allah portrayed the face of the father who had a baby girl, and that those who killed his children would be punished with a serious punishment. Allah recalls that Allah gave the sustenance of both the children and the parents who killed their children. Child killing was mainly due to poverty and honor. However, the child's imperfect birth was also due to religious and social reasons. In the Qur'an, Allah strongly criticizes the killing of a girl and declares that those who do so will be punished.

Key words: Quran, Maw'ûdah, Daughter, Jahiliyya

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Konunun Önemi ve Amacı.....	1
2. Kaynaklar ve Yöntem	2
3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları	4
1. METİN İÇİN VE METİN DIŞI BAĞLAMDA KUR'ÂN'DA CİNSİYET	
OLGUSU	6
1.1. Kavramsal Çerçeve	6
1.1.1. Câhiliye	6
1.1.2. Bint	9
1.1.3. İbn	9
1.1.4. Veled/Evlâd	10
1.1.5. Nisâ	11
1.1.6. Ünsâ.....	11
1.1.7. Mev'ûde	12
1.2. Tefsirde Nüzûl Ortamı Bilgisinin Önemi	13
1.3. İslâm'dân Önce Arapların Kadınlara Bakışı	17
1.4. Câhiliye Araplarının Kız Çocuklarına Karşı Tutumları	23
1.5. Câhiliye Devrinde Çocuk Öldürme Sebepleri	26
1.5.1. Yoksulluk	29
1.5.2. Namus Anlayışı.....	31
1.5.3. Sosyal Hayat.....	33
1.5.4. Dini Sebepler.....	34
1.5.4.1. Câhiliye Döneminde Allah İnancı.....	34
1.5.4.2. Câhiliye Dönemi Melek İnancı	36

1.5.5. Sosyo-Psikolojik Sebepler.....	41
1.6. İslâm'ın Kız Çocuğuna/Kadına Getirdiğı Haklar.....	41
1.6.1. Yaşam Hakkı.....	43
1.6.2. İman ve İbadet Hakkı.....	45
1.6.3. Eğitim Hakkı.....	48
1.6.4. Evlilik ve Aile Kurma Hakkı.....	48
1.6.5. Mülkiyet Hakkı.....	49
1.6.5.1. Miras Hakkı.....	50
1.6.5.2. Mehir.....	51
1.6.6. Hukukta Taraf Olabilme Hakkı (Şahitlik).....	53
1.6.7. Meslek ve İş Hayatı.....	55
1.7. Kur'ân'ın Kız Çocuk Algısını Islahı.....	59
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA.....	67

KISALTMALAR

b.	: Bin
b.s.y.	: Baskı sayısı yok
b.y.	: Basım yeri yok
bty.	: Basım tarihi yok
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D.E.Ü	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİVANTAŞ	: Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş.
ed.	: Editör
edy.	: Editör yok
İSTEM	: Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Dergisi
md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
nşr.y.	: Neşreden yok
Sad.	: Sadeleştiren
(s.a)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.s	: Sayfa sayısı yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

thk. : Tahkik eden
ts. : Tarihsiz
vb. : ve benzerleri
v.dğr. : ve diğzerleri

GİRİŞ

1. Konunun Önemi ve Amacı

Allah, peygamberler aracılığıyla insanoğlu ile iletişim kurmuştur. Yeryüzüne halife olarak gönderdiği insanoğlunu yalnız bırakmamış, Hz. Âdem'den itibaren emir ve nehiyleri aracılar ile insanoğluna bildirmiştir. Bu durum, yerine göre sert bir uyarı, tavsiye veya müjdelemek suretiyle gerçekleşmiştir. İnsanoğlu haddini aştığı zamanlarda onlara yine kendi içlerinden elçiler göndermiştir.

Hiz. Muhammed, (s.a) Peygamber olarak gönderildiği zaman insanoğlu kendisine doğruyu hatırlatacak bir elçiye ihtiyaç duymaktaydı. Öyle ki Allah'a kendilerini biraz daha yaklaştırsın diye aracılar edinmişler, O'na evlat isnâd etmekten çekinmemişlerdir. Faiz yemek, kumar oynamak, Allah'a şirik koşmak, alkol kullanmak, fal bakmak, büyü ve sihirden medet ummak, tartıda hile yapmak, haklılığı güçlü ve zengin olmak ile bağdaştırmak, Allah'ın vermiş olduğu canı kendilerince haklı gördükleri gerekçelerle almak gibi suçlar normal karşılanmakta idi. Güçlü olan güçsüzü ezerken, güçsüz de kaderine razı olmak durumunda idi. İnsanlar fiziki kuvvetlerine göre ayırıma tabi tutuldukları için kadınların sosyal yaşamda şansları yoktu. Kadınların şansının olmayışı demek kız çocuğunun da aynı durumda değerlendirilmesi demekti. Üstelik kız çocuk, ileride çıkabilecek kabileler arası baskınlarda köle edinilebilme ihtimaline karşı potansiyel bir utanç gerekçesiydi. Allah, câhiliye dönemi insanının işlediği insanlık suçlarından biri olan kız çocuklarını açlık korkusu ile öldürülmesini kabul etmemiş ve bununla ilgili ciddi uyarılarda bulunmuştur.

Kız çocuklarını öldürme şeklinde olmasa bile günümüze kadar süregelen olumsuz kız çocuk algısı dünyanın birçok yerinde devam etmektedir. Türkiye'nin kırsal kesimlerinde kız çocuklarına ileride evlenip gidecekleri düşüncesi ile ailenin geçici üyesi gözüyle bakılmaktadır. Birçok aile çeşitli sebeplerle kız çocuğunu okula göndermeyip, kız çocuğunun ev işi öğrenmesini tercih etmektedir. Kız çocuk, evlenip gideceği için okul masrafının geri dönüşünün olmayacağı, ve bu sebepten okumaya ihtiyacının olmadığı görüşü hâkimdir. Çünkü erkek zaten evinin maddi ihtiyaçlarını karşılayacaktır ve kadından beklenen de ev/çocuk ile ilgilenmesidir. Hayvancılık ve tarım ile ilgilenen ailelerin çoğu da fiziksel gücü sebebi ile erkek çocuk sahibi olma

tarafıdır. Erkek çocuğun önemszenmesinin en önemli gerekçelerinden biri de soyun erkekten devam edeceği düşüncesidir. Bu ve sayamadığımız daha birçok gerekçeyle kız çocuğuna günümüzde ve ülkemizde de erkek çocuğundan daha az değer verilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, indiğı dönemden itibaren kız çocuğunun daha az değerli olması algısıyla mücadele etmektedir. Câhiliye döneminde kız çocuğuna karşı var olan olumsuz algı onu ölüme kadar götürebilmekteydi. Çalışmada, Kur'ân'ın üzerinde ciddiyetle durduğu câhiliye devrindeki kız çocuk algısının değiştirilmesini ele alacaktır. Kur'ân, bu algıyı ıslah ederken sert ve geri dönülmez bir tutum sergilemiş, suçu işleyen ve öldürülen açısından cinsiyet ayrımcılığı yapmamış yerine göre suçluyu değil suçsuzu muhatap almıştır.

Çalışmada, Kur'ân'ın, insanoğlunun dişil-eril ayırımı yapmadan Allah yarattığı ve sadece insan olduğu için bir kimsenin canının –kıyas gerektirecek bir suç işlemediğı sürece- bir başkası tarafından alınamayacağı gösterilmek istenmiştir. Kur'ân, rızkını sadece kendi çabaları ile elde edileceğı zannıyla fazladan bir canın rızkını karşılayamayacakları için çocuk öldürme gibi çarpık bir düşünceyle birlikte aslında o toplumun Allah'a olan güvensizliğini eleştirmektedir. İslâm'dan önceki Arap toplumunun bu uygulaması, kadına verilen değer de bir göstergesidir.

2. Kaynaklar ve Yöntem

Çalışmaya başlarken süreç içinde anlam değişikliğine uğrayan ancak Kur'ân indiğı dönemdeki anlamına duyulan ihtiyaçtan dolayı konu ile ilgili câhiliye kavramı ve çalışma içinde sık sık kullanılacak kavramların anlamları üzerinde durulacaktır. Kavram ve kullanımları çalışırken uygulanan yöntem, klasik sözlüklerden tarama yapmak şeklindedir. Çalışmanın konu olarak kapsama alanına giren ilgili eserlerin taranmasına yönelik metot takip edilmiştir. Çalışmada kullanılan eserlerden bazıları: Râğıb el-İsfehânî'nin el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân adlı eseri, Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) Tâcu'l-Luğâtı ve Sihâhu'l-'Arabîyyeti eseri, İbni Manzûr'un Lîsân'ul-Arab isimli eserinden ve Muhammed Fûâd Abdulbâkî'nin Mu'cemu'l-Müfehres lî Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Diyanet İslâm Ansiklopedisidir.

Bu araştırma, tefsir alanı ile ilgili olduğu için çeşitli tefsirlerden faydalanıldı. Yararlanılan eserlerden bazıları şöyledir: Taberî'nin (ö. 310/923) Câmi'ul-Beyân 'an

Te'vîlu Âyi'l-Kur'ân eseri, Zemahşeri'nin (ö. 538/1144) el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîli, Râzî'nin, Tefsîr-i Kebîr Mefatîhu'l-Gaybî, Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dîni Kur'ân Dili tefsiri, İbni Kesîr'in Tefsîru Kur'ânîl 'Azîmi, Mevdûdi'nin (ö. 1979) Tefhîmu'l-Kur'ânı, Kurtubi'nin, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ânı, Seyyid Kutub'un (ö. 1966) Fizılal-il-Kur'ân adlı eseri.

Tüm bunlarla beraber gerek ilgili kavramları konu edinen gerekse çalışma ile ilgili müstakil eserlerden, yüksek lisans ve doktora tezlerinden ve web sayfalarından da imkânlar ölçüsünde destek alınmıştır. Safa Demir'in Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu başlıklı yüksek lisans tezi, Garip Demirel'in Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın ve Psikolojisi başlıklı yüksek lisans tezi, Ramazan Altıntaş'ın Nübüvvet Öncesi Câhiliye Toplumu başlıklı yüksek lisans tezi, Ali Çolak'ın Kur'ân ve Hadislere Göre Melek Kavramı başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanıldı. Şuayip Karataş'ın Kur'ân'ın Konusu Olarak Melekler başlıklı doktora tezi de yararlanılan eserler arasındadır. Sûre isimlerinde referans olarak Diyanet İslâm Ansiklopedisini kullanılmıştır.

Çalışma bir bölümden oluşmaktadır. Metin İçi ve Metin Dışı Bağlamda Kur'ân'da Cinsiyet Olgusu üst başlığı ile Kur'ânî kullanım, kavramlar ve Nüzûl Ortamı bilgisi verilecek olup genel anlamda tarihi arka plan bilgisi ele alınacaktır. Son başlık olarak Kur'ân'ın kız çocuk algısını ıslahına yer verilecektir.

Çalışmanın ilk başlığı olarak Kavramsal çerçeveden sonra Tefsirde Nüzûl Ortamı Bilgisinin Önemi, İslâm'dan Önce Arapların Kadınlara Bakışı, Arap Câhiliyenin Kız Çocuklarına Karşı Tutumları, Câhiliye Devrinde Çocuk Öldürme Sebepleri, İslâm'ın Kız Çocuğuna Getirdiği Haklar ve Kur'ân'ın kız çocuk algısını ıslahı çalışmanın son başlığı olarak ele alınacaktır. Tefsir çalışması yapacak olan ve Kur'ân ile ilgili çalışmayı düşünenlerin sağlıklı bir çalışma yapabilmeleri, okuyucuları için verim alabilecekleri eserler üretebilmeleri ve Kur'ân âyetlerini amacına uygun bir biçimde yorumlayabilmeleri için nüzûl ortamı bilgisinin önemine olan ihtiyaca değinilecektir. Kur'ân'ın indiği dönemin şartlarını, Arap kültürünü, Arap dilinin inceliklerini, sosyal ve siyasi bilgilerini bilmeden inen âyetleri anlamak ve yorumlamak sağlıklı olmayacaktır. Kur'ân, hitap olarak inen vahiyler bütünü olduğundan Kur'ân'ın hedefini anlayabilmek için hitap edilen halkı ve ortamı bilme gereği doğmaktadır. Bu bilgilere vakıf olduktan

sonra Kur'ân'ın indiği dönemdeki Arapların kız çocuklarına ve kadına olan bakışı ve bu bakışın gerekçeleri anlaşılabilir. Bir toplumun kadına ve kız çocuğuna verdiği değer o toplumun kültüründen, sosyal yaşantısından, inancından soyutlanamaz. Yaşanan ortamda insanların varlığını sürdürebilmek için sürekli bir çatışma içinde olmaları, erkeğin fiziksel gücüne olan ihtiyaç gibi durumlar kadının ve kız çocuğunun yerinin nerede olması gerektiği hakkında az çok bilgi vermektedir. İnsanoğlunun yaşadığı zaman, mekân ve coğrafyadan bakıp geçmiş zamanı değerlendirmeye kalkışmaması için tarihi arka plan bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kız çocuklarına karşı olumsuz olan tutumu anlayabilmek için genel bir özet şeklinde Câhiliye devrinde kadın algısından bahsedilecektir. Bu ayrı çalışma isteyecek kadar önemli ve detay isteyen bir konu olduğundan, çalışma dışına çıkmamak adına İslâm'dan önce Arapların kadınlara bakışına kısaca yer verilecektir. Bahsedilen konunun bugüne kadar çok fazla çalışılmış olması ve bu eserlere ulaşmanın da kolay oluşu çalışmada tekrara düşme endişesinden kurtarmaktadır.

Sonraki başlık olarak konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına Arap Câhiliye'nin Kız Çocuklarına Karşı Tutumları değerlendirilecektir. Sonrasında Câhiliye Devrinde Çocuk Öldürme Sebepleri başlığı çalışılacaktır. Çalışmada Kur'ân'dan ve tarihi kaynaklardan yararlanılacaktır. Bu bölümde ayrıca İslâm'ın kız çocuğuna/kadına getirdiği haklardan da bahsedilecektir. Çalışmanın son bölümünde Kur'ân'ın kız çocuk algısını ıslahı ederken kullanılan âyetler ve tefsirlerine yer verilecektir.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları

Konu sınırlandırılırken anne karnında iken öldürülen çocuklar, kişisel sebeplerden ötürü öldürülen çocuklar, hasta olmasından dolayı öldürülen çocuklar veya çocuğun ailenin istemediği özelliklere sahip olmasından dolayı öldürülmesi, kan davası ve savaş gibi sebeplerle öldürülen çocuklar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Öldürülen çocuğun kaç yaşında olduğu ve Arap yarımadasında bu sürecin ne zaman başladığı ile ilgili bilgiler çalışma dışındadır. İnceleme alanı özellikle yoksulluk, sosyo-psikolojik nedenler, dinî gerekçeler ve namus endişesi gibi sebeplerle öldürülmeleri şeklinde olacaktır. Konunun gündeme çok alınmamış olması literatür taraması yapılırken oldukça zorluk çekildi.

Çalışmada sınırlı sayıdaki eserden faydalanmış olmak konuyu geniş tutma imkânı vermemiştir.

Konu, yapılan çalışmalarda genelde alt başlıklar şeklinde ele alınmıştır, ancak Abdurrahman Kasapoğlu, Yavuz Yıldırım, Adnan Demircan ve Hatice Şahin Aynur tarafından özgün makaleler olarak çalışılmıştır. Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı-Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar başlıklı makale ile Abdurrahman Kasapoğlu günümüze de ışık tutarak süreci daha rahat anlamamıza olanak sağlamıştır. Bunlarla beraber Abdurrahman Kasapoğlu, makalesinde kültürümüzde cinsiyet ayırımı ve kız çocuklarına karşı olumsuz tutumlar başlığı güncelliğini korumakta ve ne yazık ki toplumumuzda da aynı sıkıntılar yaşanmaktadır. Kur'ân'da kız çocuklarına karşı tutumlar başlığı altında Kur'ân'ın indiği dönemde kız çocuklarına karşı var olan olumsuz tutumlara ve sebeplerine değinen yazar Kur'ân'ın, bu olumsuz uygulamaları men etme çabalarından bahsetmektedir. Yavuz Yıldırım'ın İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu başlıklı makalesinden konu için kaynak eserlerden biri gibi faydalanılmıştır. Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme âdeti başlıklı makalede de konu Adnan Demircan tarafından ele alınmıştır. Yıldırım makalesinde bu çalışmanın yönünü değiştireceğinden değinme gereği duyulmayan çocuk öldürme usullerine, Arap toplumunda çocuk öldürmenin başlangıcına ve yaygınlığına değinmiştir. Yıldırım'ın makalesi bu çalışma için yol gösterici olup ilgili alanda faydalı olabilecek bir eserdir.

Aynı şekilde Adnan Demircan'ın çalışması da başlıktan anlaşılacağı üzere genel anlamda kız çocuklarının gömülerek öldürülmelerini ele almıştır. Çocuk öldürme âdetinin sadece Arap toplumuna has bir durum olmadığına değinmiştir. Bu sebepten ötürü bu çalışmada aynı konu tekrar ele alınmamıştır. Âyetler Işığında Câhiliye'den İslâm'a Kız Çocuğu/Kadın Haklarının Tahvili başlıklı makalesi ile Hatice Şahin Aynur oldukça yol göstermiştir. 2019'da kaleme alınan makale ilgilileri için yararlı bilgiler sunmaktadır.

1. METİN İÇİN VE METİN DIŞI BAĞLAMDA KUR'ÂN'DA CİNSİYET OLGUSU

1.1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmada sıkça kullanılan kavram ve Kur'ânî kullanımların daha iyi anlaşılabilmesi için câhiliye, bint, ibn, veled/evlâd, nisâ, ünsâ, ved'/mev'ûde, sözcükleri incelenecektir. Kur'ân'da kadın ile ilgili ve dişiliği belirten çok daha fazla kavram var. Konunun daha fazla uzamaması adına ihtiyaç duyulan az sayıda kavram ve kullanıma yer verilmiştir.

1.1.1. Câhiliye

Cehle fiilinden türeyen câhiliye kelimesi türevleriyle beraber Kur'ân'da 24 yerde geçmektedir.¹ Üç anlamı olan kavramın asıl anlamı ilk olanıdır; yani câhiliye demek, insanın bilgidен yoksunluğu demektir.² İkinci anlamı, bir şeye olması gerekenden başka bir şekilde inanmaktır. Üçüncü anlamı ise bir şeye olması gerektiğinden farklı davranmaktır.³ Bir şeyi câhil veya câhilî olarak adlandırmak için sadece ilk anlam olan bilgi yoksunluğu olması gerekmemektedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de câhiliye için kullanılan anlamlar birbirinden farklıdır:

“...Münafıkların oluşturduğu diğer bir grup ise, sırf kendi canlarının kaygısına düşmüşlerdi. Allah hakkında, İslâm öncesi câhiliye döneminden kalma putperest kafasıyla, yalan yanlış düşünceler besliyorlardı. Allah'ın mü'minlere yardım etmeyeceğini, bu davanın artık bittiğini söylüyorlardı.” (Âl-i İmrân 3/154) Bu âyette münafıkların, Allah ile ilgili düşünceleri câhiliye zannına (ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ) zannu'l-câhiliyye)'ye benzetilmiştir. Burada münafıklar sadece ganimet sevdası ile Uhud savaşına katılıp yenilgi ile nihayetlenince Peygamber hakkında olur olmaz sözler sarf etmişlerdir.⁴ Diğer bir âyette Hz. Muhammed'in eşleri, câhiliye kadınları gibi

¹ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Daru'l Hadîs, 2001), “cehele” md., 225-226.

² Adnan Demircan, *Câhiliye Arapları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 35., Ramazan Altuntaş, *Nübüvvet Öncesi Câhiliye Toplumunu* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1989), 1., Yusuf Kerimoğlu, *Kelimeler Kavramlar* (İstanbul: İnkılab, 2016), “cahiliyye”, 81.

³ Ebi'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed el-Ma'rûf bir- Râğıb el-İsfehâni, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Nazar Mustafa Elban (Beyrut: Mektebetu Nazar Mustafa Elban, ts) “cehele” md. 132.

⁴ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, (Ankara: Beyan Yayınları, bty.), 1/376.

açılmamaları (تَبْرُجُ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى) için uyarılmışlardır.⁵

Câhiliye devrinde kadınlar açık gezmekteydiler. “Önceki câhiliye devri kadınlarının kırıla döküle ziynetlerini göstererek yürüdükleri gibi süslenerek dışarı çıkmayınız.”⁶

Başka bir âyette insanlar câhiliye taassubu (حَمِيَّةُ الْجَاهِلِيَّةِ hamiiyyetü'l-câhiliyye) hakkında uyarılmaktalar (el-Fetih 48/26). Hamiiyyetü'l-câhiliye şerefin lekелendiğini ve zedelendiğini görmek sebebiyle oluşan öfkeli hâldir. Bu durum, anlamsız hamiiyyet ve hakkı kabul etmeye engel olan hamiiyettir.

Diğer bir âyette Kur'ân'da câhiliye idaresine (حُكْمُ الْجَاهِلِيَّةِ hukmü'l-câhiliyye) vurgu yapılmaktadır.⁷ Bu âyetin inmesine sebep olan durum rivayetlerde şöyle geçmektedir: Benî Nadîr ile Benî Kureyza Yahudileri arasında meydana gelen bir adam öldürme olayından sebeple Hz. Muhammed'e gelerek hüküm vermesini istemişlerdir. Ancak Hz. Muhammed, taraflar arasında eşit hüküm vermesine rağmen Benî Nadîr Yahudileri verilen hükmü kabul etmemişlerdir. Peygamber'in (s.a) kendileri için verdiği eşit hükmü kabul etmeyip, câhiliye âdetine göre kendilerinin daha üstün olduklarını iddia etmeleri üzerine bu âyet indirilmiştir.⁸ Hükmü'l-câhiliyye kavramı Kur'ân'da sadece bu âyette geçmektedir.

Câhiliye kavramı İslâm gelmeden önceki dönemi adlandırmak için ilk olarak Kur'ân'da kullanılmıştır. Allah, İslâm'ın getirdiklerini câhiliye devri âdetlerinden ayırmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu durum şöyle geçmektedir: “Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin ise dostları tağuttur. Onları aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar cehennemliklerdir, onlar orada temelli kalacaklardır.” (el-Bakara 2/257)⁹. Burada karanlık küfür, şirk ve şüphe olarak; aydınlık ise iman ve hidayet olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca âyette Allah'ın,

⁵ (Ahzâb 33/33)

⁶ Seyyid Kutb İbrâhîm Hüseyin Şâribî, *Fizılal-il-Kur'ân*, (Beyrut: Daru's-Şuruk, 1991), 20:257..

⁷ (Mâide 5/50)

⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. M. Nur Çetin v.dğr. (Ankara: Birleşik Yayıncılık, 1995), 195.

⁹ Suat Aygür, *İslâm Öncesi Câhiliye Araplarında Tanrı Anlayışı* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1996), 4

kendisine inananların koruyucusu olduğu onları şirk koşma ve sapıklıktan, imanın aydınlığına çıkaracağı şeklinde yorumlanmaktadır.¹⁰

Yeryüzünde bulunan şeytanların ve onların destekleyicisi olan güçlerin insanları kendi hevâ ve heveslerine kul yaparak Allah'a kulluktan men etmeleri, bazı câhiliye alametlerindendir. İslâm'dan önceki bu devirde Araplar putlara tapar, kendilerine göre sebeplerle kız çocuklarının yaşam hakkını diri diri gömmek şekliyle ellerinden alırlardı ve kadın-erkek Kâbe'yi çıplak tavaf ederlerdi.¹¹

Câhiliye kavram ayrıca İslâm'ın, insanoğlunu ulaştırmak istediği zihniyetin zıddını ifade için de kullanılır. Bunun en açık örneği, İslâm'dan önce insanlar Amr b. Hişâm için Ebu'l-Hakem (bilgeliğin babası) demekteydiler. Ancak İslâm'ın gelmesiyle Amr b. Hişâm Peygamber'in (s.a) ve İslâm'ın en azılı düşmanlarından oldu. Bu sebeple insanlar O'nu Ebû Cehl (cehaletin babası) diye adlandırdı.¹² Cevherî (ö. 400/1009'dan önce) de cehl'i; 'bilgisizlik', ve 'ilmin karşıtı' olarak almıştır.¹³ Ferâhîdi (ö. 175/791), Kitabı'l 'Ayn'da cehl için "bilginin zıttı" demiştir. el-Câhiliye kavramı ise "İslâm öncesi dönem" dir.¹⁴ Mustafavî (ö. 1426/2005), Tahkîk'inde cehele'nin iki anlama gelebileceğini söyledikten sonra ilk anlamı için "ilmin karşıtıdır" der. İkinci anlamı için ise 'değişkenlik ve net olmayan' anlamını vermiştir.¹⁵ Bu kavram İslâm öncesi Arapların genel karakterleri hakkında bilgi vermek üzere kullanılmıştır ve o dönem Araplarının inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirdeki inanç, tutum ve davranışlardan ayırt etmek için kullanılmıştır.¹⁶

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere İslâm öncesi devrin câhiliye olarak adlandırılmasının sebepleri olarak şunları sayabiliriz: O dönemde kin, nefret, zulüm ve haksızlık sosyal yaşantıyı kontrol etmektedir. Her kabile kendi önderine sahiptir, ancak

¹⁰ Ebu'l-Fidâ İsmâil Bin İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî el-Basrî sümme ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed Selamat, (b.y.: Daru Tayyibeti li'n-neşri ve't-Tevzi', 1999.) 1:212., Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, (b.y. Yeni Ufuklar Neşriyat, t.s.), 1/457.

¹¹ Aygür, *İslâm Öncesi Câhiliye Araplarında Tanrı Anlayışı*, 9.

¹² Levent Çavuş, "Kavramsal ve Tarihsel Açından 'Cahiliye'", *Milel ve Nihal* 3 (2016): 45.

¹³ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *Tac'ul-Luğâti ve Sihahu'l-'Arabiyyeti*, thk. Ahmed Abd'ul Ğaffar 'Attar (Beyrut: Dâru'l İlmi'l-Meliyyin, 1299/1799) "c-h-l" md., 1663.

¹⁴ Ebi 'Abdurrahman el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdi, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. ed-Doktor Mehdi el-Mahzumi-ed-Doktor İbrahim Samrai (b.y: ts) "c-h-l" md., 390.

¹⁵ Muhakkik Müfessir Allametu'l-Mustafavi, *et-Tahkik fî Kelimati'l-Kur'ân'il-Kerim*, (Beyrut: Daru'l-Kitab'il-'ilmiyye, ts.) "c-h-l" md., 153-154-155.

¹⁶ Safa Demir, *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 14.

onları kabileler üstü toparlayacak bir önder ve peygamberden yoksundurlar. Allah inancına sahip olmalarına rağmen, Allah'ı layıkıyla bilmezlerdi ve O'nunla beraber başka tanrılar edinirlerdi. Bu ve daha da artırılabilir benzeri sebepler İslâm öncesi dönemin câhiliye olarak adlandırılmasına sebebiyet vermiştir.¹⁷

1.1.2. Bint

Bint sözcüğü, türevleri ile birlikte Kur'ân-ı Kerîm'de 19 yerde geçmektedir.¹⁸ İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), bint kelimesini açıklarken ibn kelimesinin müennesi olduğunu belirttikten sonra Hz. Lut'un kavmine seslenip, kavminin kadınlarını kastederek "işte benim kızlarım" demiştir. Hz. Lut kavmine kendi kızlarını teklif etmiştir. Burada kızlardan kasıt ümmetin kadınlarıdır. Peygamberler, ümmetleri için baba konumunda olduklarından 'kızlarım' demiştir.¹⁹

1.1.3. İbn

Bu kelimenin (oğul) aslı بنو dur. Kur'ân'da Hz. İbrahim, ابن sözcüğünün küçültmesi olan "Yavrucuğum" يا بني 'yi kullanmaktadır.²⁰ Aynı şekilde Hz. Yakub ve Hz. Lokman oğluna seslenirken يا بني sözcüğünü kullanmıştır. Lokman sûresi 13. Âyette "Oğulcuğum Allah'a ortak koşma"²¹ derken يا بني sözcüğünü kullanır. Bu sözcüğü kullanmasının sebebi, çocuğun, babası için bina oluşundandır. Çünkü o bina baba tarafından yapılmıştır. Herhangi bir şeyin bir yönünden kaynaklanan, terbiyesinden geçen, çok hizmet edip işini görene de o kişinin oğlu denir. Falanca savaşın oğludur, yolun oğlu, ilmin oğlu ve gecenin oğludur gibi söz grupları onların savaş, yolculuk ilim ve gece ile olan yakın temasları sebebiyle kullanılır. Falanca karnın ve şehvetin oğludur söz öbeği ise o kişinin tüm ilgi ve isteğinin bu ikisinde toplandığını göstermek için kullanılmaktadır.²²

¹⁷ Aygür, *İslâm Öncesi Cahiliye Araplarında Tanrı Anlayışı*, 10.

¹⁸ Abdülbâkî, "Benât" md., 170.

¹⁹ İsfahânî, "bena" md., 62-63., el Cevheri, *Sıhah* "bena" md., 6:2286.

²⁰ (Saffat 37/102)

²¹ (Lokman 31/13)

²² İsfahânî, "bena" md., 62-63, (Yûsuf 12/5), (Lokman 31/13).

1.1.4. Veled/Evlâd

Veled sözcüğü, doğan çocuk anlamına gelmektedir. Tekili de çoğulu da, büyüğü ve küçüğü de veled ile anılır. Nisâ ve En'âm sûrelerinde de yine bu şeklide ولد olarak geçer.²³ Veled ismi evlatlık alınan çocuk (el-Kasas 28/9) için de kullanılmıştır.²⁴ Baba ve anne sözcükleri de والد ve والدة şeklinde yazılırken, ebeveyn de والدان şeklinde yazılmaktadır. Veled sözcüğünün çoğulu وادان ve اولاد şeklinde yazılmaktadır.²⁵

Arapçada çocuk anlamına gelen veled sözcüğünün çoğulu evlattır. Kur'an'da çocuklar da servet, mal-mülk gibi güç anlamında kullanılır ve bunların ancak birer imtihan aracı olduğu belirtilir. İmtihan vesilesi olan zenginlik ve evlat ile övünmenin Kur'an'da yanlış olduğu söylenmektedir.²⁶ Veled sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak çocuk sözcüğü de açıklama ihtiyacı duyulmuştur. Kur'an'da çocuk (henüz bulûğ çağına ermemiş insan) sözcüğünü karşılayan 'tıfl' veya 'sabii' sözcüklerinin yanı sıra bu sözcüğü karşılayan farklı sözcükler kullanılmıştır. Fıkıh ve çocuk gelişim kitaplarında buluşa erme sürecindeki her evreye ve cinsiyetler arasında da farklı isimler verilmiştir.²⁷

Kendi soyunu devam ettirme isteği her insanda bulunmaktadır. Kur'an'ı Kerim, insanların Allah'tan "kusursuz ve iyi bir çocuk"²⁸ istediklerini belirtmektedir. Bazı Peygamberlerin de kendileri için iyi bir nesil ve temiz bir soy istedikleri bilinmektedir.²⁹ Ebeveynlerin çocuk üzerinde hakları olduğu gibi çocukların da anne-baba üzerinde hakları vardır. Çocukların; büyük-küçük, kız-erkek, öz-üvey olmaları ebeveynlere onlar arasında farklı muamele etme hakkı vermez. Câhiliye döneminde kızların maddi anlamda yük, sosyal anlamda utanç kaynağı olarak görülmeleri sebebiyle erkek çocuklardan daha değersiz görülmüş ve öyle muameleye tabi tutulmuşlardır. Sosyal hayatta değersiz görülmelerine ek olarak kimi kabilede ve ailede kız çocuğunu öldürmeye³⁰ kadar varanlar olmuştur.³¹ Kur'an, çocukların yoksulluk ve sosyal

²³ (Nisâ 4/11), (En'âm 6/101).

²⁴ İsfahâni, , "velede", 532.

²⁵ İsfahâni, , "velede", 532.

²⁶ Hamza Aktan, "Evlât", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi,1995), 11:526.

²⁷ Hayati Hökelekli, "Çocuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş. 1993), 8:355.

²⁸ (el-'Arâf 7/189-190)

²⁹ (el-Bakara 2/128), (İbrâhîm 14/35-40)

³⁰ (en-Nahl 16/58-59)

çevreden utanma vesilesiyle öldürülmelerini beyinsizlik, sapıklık³² olarak addetmekte ve hesabının kesinlikle sorulacağı büyük bir suç olduğunu bildirmektedir.³³

1.1.5. Nisâ

Nisâ kavramı Kur'ân'da 57 yerde geçmektedir.³⁴ Râgıp el İsfahânî Müfredâtında nisâ, nisvan ve nesve sözcüklerinin mer'e sözcüğünün kendi lafzından olmayan çoğullar olduğunu söyler.³⁵ Nisâ kavramı, Kur'ân-ı Kerim'de bekâr veya dul tüm kadınlar için³⁶ miras konusu işlenirken,³⁷ Firavun'un İsrailoğullarına uyguladığı eziyetleri anlatırken,³⁸ dünya hayatının çekici kılınp ve imtihanı olduğundan bahsedilirken,³⁹ hayızlı kadınlarla ilgili sorulan soruya cevap verilirken,⁴⁰ iddet bekleyen kadınların iddeti ile ilgili hükümler bildirilirken,⁴¹ örtünme hükmü bildirilirken,⁴² kullanılmıştır.⁴³ Kur'ân'da kadınları ifade etmek için kullanılan bu lafız; miras, örtünme, hayız ve iddet gibi kadınsal durumları ifade etmek için kullanılmıştır.⁴⁴

1.1.6. Ünsâ

Kadın anlamına gelen⁴⁵ ünsâ sözcüğü, erkeğin karşıtıdır. Ayırımı cinsel organa göre yapılmaktadır. Nisâ sûresinde “*erkek veya kadından ...*” من ذكر او انثي şeklinde geçer.⁴⁶ Kadın cinsi, tüm canlılarda erkeklerden daha zayıf olması sebebiyle, zayıflık kadın cinsi için ölçü olarak görülmektedir. ارض انثي kavramı “yumuşak toprak”

³¹ Hökelekli, “Çocuk”, 8:355-356.

³² (el-En'âm 6/140)

³³ (el-İsrâ 17/31)

³⁴ Abdalbâkî, “Nisâ” md., 793-794.

³⁵ İsfahâni, , “Nesa” md, 491-492.

³⁶ (en-Nisâ 4/3)

³⁷ (en-Nisâ 4/11)

³⁸ (el-Bakara 2/49)

³⁹ (Âl-i İmrân 3/14)

⁴⁰ (el-Bakara 2/222)

⁴¹ (el-Bakara 2/235)

⁴² (el-Ahzab 33/59)

⁴³ Mehmet Nurullah Aktaş, “Kur'ân'da Kadın'nın Kavramsal İfadesi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Tefsir Özel Sayısı) 7/13* (2016): 13-14.

⁴⁴ Aktaş, “Kur'ân'da Kadın'nın Kavramsal İfadesi”, 14.

⁴⁵ Garip Demirel, *Kur'ân-ı Kerim'de Kadın ve Psikolojisi* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 37.

⁴⁶ (en-Nisâ 4/124)

olarak kullanılmaktadır ve bu kavram kadınlardaki yumuşaklık bağlamında söylenmiştir.⁴⁷

1.1.7. Mev'ûde

Mev'ûde, İslâm öncesi dönemde toprağa diri diri gömülen kız çocuğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Mastarı ved'dir. ودا kavramı için Cevherî (ö. 400/1009'dan önce), 'yok etmek', 'katletmek' anlamlarını vermektedir.⁴⁸ Aynı kelime için İbni Manzûr (ö. 711/1311) da aynı anlamı vermektedir. Kelimenin 'yok etmek', 'helak etmek' anlamları ile birlikte 'kişi ölünce üzerini toprak ile örtmek' anlamları vardır. Üzeri toprak ile örtülen kız çocuğuna ise mev'ûde denir.⁴⁹

Râzi واد-ي-عد kelimesinin واد-ي-عد fiilinden kalb olduğunu belirttikten sonra "bir şey ağır olduğunda" anlamına geldiğini belirtir. Kız çocuklarının diri diri gömülmesi, onların yığın halinde olan toprağın altında bırakılmaları şeklinde gerçekleştirilirdi.⁵⁰

Kız çocukları ve erkek çocuklarının öldürülmeleri câhiliye Araplarında uygulanan bir âdetti ancak öldürülenler genellikle kız çocuklarıydı. Bu uygulama, Temîm, Kinâne, Kays, Hüzeyl, Esed, Kureyş, Kinde, Huzâa kabileleri arasında yaygındı.⁵¹ Mev'ûde kavramı Kur'ân'da sadece Tekvîr sûresi 8. âyette geçmekte ve "ağırlık altına bırakılan kız çocuğu"⁵² anlamına gelmektedir.

Câhiliye dönemindeki bu uygulama iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Birincisi, hamile olan kadının doğumunu arazide yapması ve doğan çocuk kız ise, onu önceden kazmış olduğu çukura kendi elleriyle gömmesi şeklindeydi. İkinci uygulama şekli ise, çocuğun altı yaşına gelinceye kadar yaşamasına izin verip daha sonra babasının onu gömmesi şeklinde gerçekleştirilmekteydi. Çocuk, altı yaşı civarına geldiğinde babası,

⁴⁷ İsfahâni, "Enese" md., 27.

⁴⁸ Cevherî, Sıhah, "w-d-e" md., 80.

⁴⁹ İbni Manzûr, *Lisân'ul-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şâzeli (Kahire: Dâr'ul-Me'ârif, 1119), "w-d-e" md., 4792.

⁵⁰ Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Temimi er-Râzi el-Mukallib bi Fahrüddin er-Razi Hatibur-Re'y , *Mefâtihu'l-Gayb Tefsîr-i Kebîr*, (Beyrut: Daru İhya-it-Turasi'l-Arabi, 1999), 31:66.

⁵¹ Mehmet Ali Kapar, "Mev'ûde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/491.

⁵² Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 2/269.

annesine çocuğu güzel giydirmesini, onu akrabalarına götüreceğini söyler. Babasının çölde daha önce kazmış olduğu çukurun başına geldiklerinde çocuk, babası tarafından çukura atılarak üzeri toprak ile örtülürdü.⁵³

1.2. Tefsirde Nüzûl Ortamı Bilgisinin Önemi

Araştırılan bu konu nüzûl ortamı ile ilgili olduğu için ve nazil olan âyetlerin nüzûl ortamı ile sıkı bir bağı olduğu için, nüzûl ortamı bilgisinin önemine bu başlık altında değinilecektir. Nüzûl, ‘yüksekten aşağıya inmek’, ‘düşmek’ anlamına gelmektedir. نزل عن دابته bineğinden indi.⁵⁴ Mü’minûn sûresinde de “Beni mübarek bir yere indir.” (el-Mü’minûn 23/29). Nüzûl, Allah’ın kullarına nimet ve bela vermesi için de kullanılır. “Hamd, O Allah’a mahsustur ki kulu (Muhammed’e) kitabı indirdi...” (el-Kehf 18/1), “Sizin için yumuşak başlı hayvanlardan sekiz çift indirdi.” (ez-Zümer 39/6), “Biz şüphesiz bu memleket halkı üzerine, yoldan çıkmalarına karşılık (feci) bir azab indireceğiz (dediler)” (el-Ankebût 29/34).⁵⁵ Bu kelime, ilahi kitapların yeryüzüne Allah katından gelişini ifade etmek için kullanılmaktadır.⁵⁶

Allah’ın insanoğluna Peygamber aracılığıyla göndermiş olduğu vahiyler bütünü olan Kur’ân-ı Kerîmi anlamak için ilk olarak yine Kitabın kendisine başvurulması gerekmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed’in (s.a) açıklamalarına, uygulamalarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla beraber Kur’ân’ın indiği dönemin sosyo-ekonomik koşullarının, tarihi ve coğrafi yapısının bilinmesi de Kur’ân’ın anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Kur’ân âyet ve sûrelerinin doğal ve tarihi ortamından çıkarılmadan bütünlük içerisinde doğru bir şekilde anlaşılabilmesi tefsirin en önemli kuralıdır.⁵⁷ Kur’ân’ın yazılı değil de hitap şeklinde gelmiş olması, indirilmiş olduğu tarihi, kültürel, sosyal ve siyasal ortamı bilmemizi zorunlu kılmaktadır. Çünkü yazılı bir metin kendi içerisinde

⁵³ Kapar, “Mev’ûde”, 29/491.

⁵⁴ İsfahâni, “nezele”, 488.

⁵⁵ İsfahâni, “nezele” md., 488-489., Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015), “N-z-l” md., 797.

⁵⁶ Birışık, “Nüzûl”, 33:308-309.

⁵⁷ Ahmet Nedim Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam* (İstanbul: Şule Yayınları, 2018), 205-215

giriş, gelişme, sonuç gibi bölümlere ayrılmakta okuyanın kafasında metni anlama konusunda sorular oluşturmamaktadır.⁵⁸

Esbâb-ı Nüzûl (Nüzûl Sebepleri), Hz. Muhammed'in (s.a) peygamberlik döneminde Kur'an'ın bir veya birden çok âyetinin veyahut bir sûrenin inmesine sebep olan durum ve olay için kullanılan kavramdır. Kur'an'ın âyetlerinin tamamı herhangi bir sebebe bağlı olarak inmemiştir. Âyetlerin büyük bir çoğunluğu, bir duruma özel inmemiş, insanların ihtiyaç duydukları konular hakkında bilgilendirmek, yönlendirmek veya uyarmak için indirilmişlerdir.⁵⁹ Kur'an'da her âyetin bir iniş sebebinin olmayışı, iniş sebebi olan âyetlerin tamamının da sebep-i nüzûllerine ulaşamayacak olmamız, o dönemi ve Kur'an'ı anlama konusunda bizi yetersiz bırakmaktadır. Bu sebeple Kur'an'ı anlama konusunda sıkıntıya düşmemek adına nüzûl ortamı kavramına hâkim olunması gerekmektedir. Nüzûl ortamı, bizlere vahyin ilk muhataplarını anlama konusunda daha sağlıklı bilgi vermektedir.⁶⁰

Kur'an'ı anlamaya çalıştığımızda bilmemiz gereken onun iki bağlamı olduğudur. Dış bağlam ve iç bağlam.⁶¹ Dış bağlam, vahyin insan ve hayat ile olan bağımlı gösterir.⁶² Aynı şekilde insanın bağının olduğu olgu ve olaylarla olan ilişkisini de gösterir. Âyetlerin inmesine sebebiyet veren olgu ve olayların meydana geldiği ortama 'nüzûl ortamı' denir. Nüzûl ortamı tek bir şeyden oluşmaz. Nüzûl ortamının Coğrafi açıdan, ekonomik açıdan ve sosyal açıdan bilinmesi gerekmektedir.⁶³ Kur'an ve ilk dönem İslâm Tarihi hakkında sağlıklı bilgi sadece coğrafi konumu bilerek elde edilebilecek bir şey de değildir. Ancak herhangi bir milletin tarihi hakkındaki bilgi o milletin tarihinin yaşandığı coğrafya bilinmeden elde edilemez.⁶⁴ Kur'an'ı anlama sürecinde yukarıda

⁵⁸ Nihat Uzun, "Bağlam"ı Göz Ardı Etmek: Siyasi Mücadelelerde Âyetlerin Kullanımı, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2012): 5.

⁵⁹ Demirci, "Esbab-ı Nüzûl", 11:360.

⁶⁰ "Kur'an'ın Anlaşılmasında Nüzûl Ortamının Değeri", Haksöz Okulu, erişim: 07.09.2019, <https://www.haksozhaber.net/okul/kuranin-anlasilmasinda-nuzul-ortaminin-degeri-3513yy.htm>

⁶¹ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi Tefsir Usulü* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 37.

⁶² İslamoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi Tefsir Usulü*, 37.

⁶³ İslamoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi Tefsir Usulü*, 19-21.

⁶⁴ Abdulaziz Dûri, *İlk Dönem İslam Tarihi* (İstanbul: Endülüs yayınları, 2016), 68.

bahsedilen o dönemin coğrafi, ekonomik, sosyo-kültürel açılarından bilgiye ulaşmak siyer ilminden yardım almayı gerektirmektedir.⁶⁵

Nüzûl ortamına coğrafi açıdan bakıldığında; Arabistan yarımadası, Kuzey yarım kürenin Ekvatora yakın kısmında yer almaktadır. Bu bölge, çöl ikliminin baskın olduğu kurak bir yerdir. İnsanlar genelde su kuyularının olduğu Mekke gibi yerler ile Tâif ve Medîne gibi vahalarda yerleşmişlerdir. Çölde deve sürülerinin peşinde sürekli yer değiştiren bedevi göçer kabileler de mevcuttur. Genel anlamda bölge her türlü tehlikeye açık, sıcak, zor bir yerdir.⁶⁶ Toprağın verimli oluşu ve suların bol olması yaşayan halkı ister istemez ziraata yöneltirken; çoraklık ve kurak alanda halkı ya çobanlığa ya da ticarete yöneltir. Ülke veya şehirlerin ulaşım yolları üzerinde bulunması o ülke halkını ticarete yöneltir ve başka sosyal yaşantılarla etkileşime girmelerine vesile olur. Aynı şekilde ülkenin coğrafi konumu ülkeler arası siyasete de yön verir.⁶⁷

Arabistan yarımadasının ekonomik açıdan durumu şöyledir: Baharat Yolu olarak bilinen güney-kuzey ticaret yolunu içinde barındıran ve oldukça hareketli bir bölgedir. Medîne ve Tâif'te tarım ürünleri yetişirken, Mekke ticaret ile geçimini sağlamaktadır. Bedeviler ise hayvancılık ile uğraşmaktadırlar. Mekke'nin Kâbe'yi barındırması özellikle hac mevsiminde Arabistan yarımadasının her yerinden gelen hacılarla birlikte çok daha hareketlidir. Panayırlar da bölgenin ticari hayatını etkiler. Kurulan panayırlarda silah, şarap, tarım ürünleri, canlı hayvan ve hayvansal gıdalar, baharat gibi ürünler alıcılarını beklemektedir.⁶⁸

İslâm'dan önceki Arap toplumunda bağımsız bir aile yapısından bahsetmek olanaksızdır. Çöl ortamında müstakil bir aile olarak hayatını sürdürebilmek hemen hemen imkânsızdır. Bundan ötürü Araplar geniş aileler olarak yaşamışlardır. Aileler daha büyük bir aile olan kabilelerin birer parçası olarak varlık ve anlam kazanmışlardır.⁶⁹ Kabile, câhiliye Araplarında birçok şeyi belirleyen bir unsur olmuştur.

⁶⁵ Hikmet Koçyiğit, "Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsir Edilmesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/23 (Ocak 2013): 185.

⁶⁶ İslamoğlu, *Kur'ân'ı Anlama Yöntemi Tefsir Usulü*, 20-21.

⁶⁷ Abdulaziz Dûri, *İlk Dönem İslam Tarihi*, 69.

⁶⁸ İslamoğlu, *Kur'ân'ı Anlama Yöntemi Tefsir Usulü*, 21.

⁶⁹ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: Ensar, 2016), 145.

Arap yarımadasının orta kısmında yaşayan halk göçebe olarak yaşamaktadır. Otlak alanların ve suyun yetersiz oluşu bu alanlar üzerinde ciddi ve şiddetli çatışmalar oluşmasına sebebiyet vermektedir. Arap yarımadasının orta kısmında yaşayanlar hayatta kalabilmek için sürekli mücadele halindedir ve güçlü olmak durumundadırlar. Böyle bir ortamda zanaat önemsenmez, güç bakımından yetersiz olanlar zanaat ile ilgilenmektedirler. Çok evlilik, akraba desteği oluşturmak ve akraba sayısını artırmak için önemli bir gerekçedir.⁷⁰

Coğrafi koşullardan bahsederken coğrafyanın oldukça zorlu olduğuna değinmiştik. Bu zorlu hayat koşulları dayanışmayı da beraberinde getirmektedir. Dayanışma kabile üzerinden şekillenir. İnançlar dahi kabile sistemi karşısında ikincil konumdadır. Dolayısıyla kabile kimlik gibi her şeyi belirleme gücüne sahiptir.⁷¹

Kur'ân'ı anlamaya çalışırken 610-632 yılları arasında Arap toplumuna Mekke ve Medîne şehirlerinde Hz. Muhammed (s.a) aracılığıyla sözlü bir hitap olarak indirildiğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Kur'ân'da kullanılan kelimelerin genel olarak o dönem halkının yüklediği anlamı ve Kur'ân'ın, onların anlayacağı şekilde kullanmış olduğunu bilmek gerekmektedir.⁷² Kur'ân'ın belli bir tarihte belli bir grup insana indirilmiş olması O'nun çağrısının evrenselliğinden bir şey eksiltmemektedir. Günümüzde Kur'ân'ı yanlış/eksik anlamadaki gerekçelere bakılacak olursa.⁷³ Kur'ân'daki bazı ifadeleri bağlamından kopartmak ve metinden soyutlayarak anlamaya/anlamlandırmaya çalışmak, âyetleri, indiği dönemdeki toplumsal ve tarihi şartlardan arındırarak anlamlandırmak, âyetlerin sebab-i nüzûlünü göz ardı etmek, Kur'ân'a bütüncül yaklaşmamak. Âyetlerde mecaz, kinaye, teşbih ve üslup özelliklerini göz ardı etmek gibi durumlar söz konusudur.

Âyetin sebab-i nüzûlü hakkındaki rivayetin söylenip söylenmediği, râvinin güvenilir olup olmadığı, râvinin ilgili ifadeyi doğru anlayıp anlamadığı, doğru anlamış olsa bile doğru bir şekilde anlatıp anlatmadığı ve tüm bunlarla birlikte rivayetin tarihi

⁷⁰ Abdulaziz Duri, *İlk Dönem İslam Tarihi*, 71.

⁷¹ İslamoğlu, *Kur'ân'ı Anlama Yöntemi Tefsir Usulü*, 21., Abdulaziz Duri, *İlk Dönem İslam Tarihi*, 71.

⁷² Murat Sülün, "Nefs-i Mutma'inne Âyetine Yeni Bir Yaklaşım", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/01 (2009): 5., Gıyasettin Arslan, "Türkçe Kur'ân-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003): 36.

⁷³ Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslamî Araştırmalar Dergisi* 10/4 (1997): 259-260.

gerçeklerle uyumlu olup olmadığı gibi kriterleri geçmesi gerekmektedir.⁷⁴ Bütün bu kriterlerin herhangi bir yerinde var olan bir eksiklik müfessirin âyeti yanlış anlamasına, yorumlamasına ve bize yanlış bilgi vermesine sebep olacaktır.

Hz. Muhammed'in (s.a) faaliyetleri ve 23 sene devam etmiş olan mücadelesi vahyin birinci dereceden tarihi arka planını oluşturmaktadır. Kur'ân'ın indiği, yazıldığı, okunduğu, korunduğu, diğer milletlere de tebliğ edilmesi için gönderildiği toplumun özelliklerine ve üslubuna uygun olarak gönderilmiştir. "Kur'ân-ı Arapça olarak her türlü eğrilikten uzak olarak gönderdik." (ez-Zümer 39/28) Kur'ân'ın amacına eksiksiz olarak ulaşabilmek için, indiği dönemdeki şartları, Arap ruhunu, mizacını ve zevklerini bilmek gerekmektedir.⁷⁵

1.3. İslâm'dân Önce Arapların Kadınlara Bakışı

Arapların, câhiliye dönemindeki kız çocuk algısını daha iyi anlayabilmek için Arapların İslâm'dan önceki dönemde kadına olan bakış açısının incelenmesi yerinde olacaktır. Bunun öncesinde de İslâm literatüründe çok yaygın olan câhiliye dönemine dair kısa bir açıklama yapmak uygun olacaktır. Câhiliye döneminde acaba Araplar gerçekten de saf bilgisiz insanlar mıydı? Muhammed Hamidullah, İslâm'dan önce Hicaz, Yemen, Necd ve Arap yarımadasının diğer bölgelerindeki şairler tarafından yazılmış şiir ya da küçük nazım parçalarının olduğunu belirtmektedir.⁷⁶ Bu demektir ki Araplar iyi bir okuma yazma bilgisine sahiptiler.

Câhiliye terimi İslâm ile birlikte ortaya çıkmış bir terim olmakla birlikte, Arap halkının İslâm gelmeden önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî dönemdekinden ayırmak için kullanılmıştır.⁷⁷ Bu terim genel olarak bireylerin ve toplumların isyan ve günahlarını ifade etmektedir.⁷⁸ Bundan dolayı Arapların İslâm ile tanışmadan önceki

⁷⁴ Sülün, "Makam-ı Mahmud Ayetine Farklı Bir Yaklaşım", 14.

⁷⁵ Emin el-Hûli "Tefsir ve Tefsirde Edebi Tefsir Metodu" çev. Mevlüt Güngör *İslâmî Araştırmalar* 2/7 (Mayıs 1988): 110.

⁷⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 626-628., Sehal Deniz Kotan, *Medine Dönemi Sosyal Yaşantısında Kadının Konumu* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 1.

⁷⁷ Cevad Ali, *İslâm Öncesi Arap Tarihi el-Mufasssal fi Tarih'il-Kable'l-İslam I*, trc. Dursun Hazer-Fethullah Zengin (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 41.

⁷⁸ Ramazan Altıntaş, "Câhiliye Arap Toplumunda Kadın" *Diyanet İlmî Dergi* 37/1 (Ocak-Şubat-Mart 2001) : 61.

zamanlarına câhiliye, veya câhiliye çağı (asr'ul câhiliyye) denmektedir.⁷⁹ İbn Manzûr da bu terimi açıklarken Câhiliye'nin İslâm gelmeden önceki zaman olduğunu belirtir ve şöyle örneklendirir: 'Sende câhiliye var, yani Arapların İslâm'dan önce yaptığı gibi Allah ve Rasulünün (s.a) şeriatını tanımadığı, soyuyla övündüğü, kendini başkalarından üstün gördüğü ve buna benzer kötülükler yaptığı haldesin.⁸⁰ İzutsu, cehl kelimesini açıklarken en ufak bir tahrik karşısında soğukkanlı duruşunu kaybeden ve nihayetinde de düşüncesizce hareket edip, bu davranışın sonucunu hesaplayamayan kişinin davranışı olduğunu belirtir. Dolayısıyla kişi bu halde iken neyin yanlış neyin doğru olduğunu ayırt edemez, çok alıngan olup çabuk öfkelenebilir. İzutsu, cehl'in ikinci anlamı için; aklın olayları derinlemesine anlayamaması neticesinde varılan yargıların sığ ve isabetsiz olduğunu belirtir. Cehl'in üçüncü anlamı için de 'bilgisizlik' der.⁸¹ İbni Manzûr'un hadis örneği ile açıkladığı câhiliye özellikleri ve İzutsu'nun cehl kelimesini açıklarken verdiği ilk iki anlam Arapların nitelikleri bağlamında birbiri ile yakın ilişki içindedir.

Câhiliye kelimesi Kur'an-ı Kerim'de dört defa kullanılmıştır.⁸² وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ

أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ “Bir kısmı ise canlarının derdine düşmüşlerdi. Allah hakkında, İslâm öncesi câhiliye döneminden kalma putperest kafasıyla, yalan yanlış düşünceler besliyorlardı...” (Âl-i İmrân 3/154).

Âyetteki ifade münafıkların hak anlamındaki zan ile düşünmeleri gerekirken hak ile hiçbir ilgisi olmayan bir zan ile düşünmektedirler. Bu düşünce sistemi ise câhilî toplumlara ait olan düşünce sistemidir. Câhiliye dönemi düşüncesine de sadece müşrikler sahip çıkmaktadırlar.⁸³

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ “Yoksa onlar, İslâm öncesi

Câhiliye döneminin, hak hukuk tanımayan kanun ve hükümlerini mi hayata egemen kılmak istiyorlar?’’(el-Mâide 5/50).

⁷⁹ Mustafa Fayda, “Câhiliyye” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 7: 17., Cevad Ali, *İslâm Öncesi Arap Tarihi el-Mufassal fi Tarih'il-Kable'l-İslâm 1*, 42.

⁸⁰ İbni Manzûr, *Lîsân'ul-'Arab*, “cehele” md., 714.

⁸¹ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, çev. M. Kürşad Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2014), 302-316.

⁸² Abdalbâkî, “Câhiliyye”, 226.

⁸³ Ebu'l-Bekât Abdullah İbni Ahmed b. Mahmud Hafizu'd-Din en-Nesefî, *Medarik'ut-Tenzil ve Hakaik'ut-Te'vil* (Beyrut: Dar'ul-Kelîmu't-Tayyib, 1998), 1:302.

Bu ifadede inkâr ve kınama vardır. Allah yani, “yoksa onlar senin verdiği senin vermiş olduğun hükmü kabul etmeyip Allah’ın hükmünü reddederek Câhiliye kanun ve hükümlerini mi istiyorlar?” demektedir.⁸⁴

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتَيْنَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا
...Bununla birlikte, bir ihtiyaç için dışarı çıkmanız gerektiğinde, İslâm öncesi o eski câhiliye kadınlarının yaptığı gibi süslenip püslenerek sokağa çıkmayın...’’ (el-Ahzâb 33/33).

Câhiliye döneminde kadınlar güzelliklerini göstermek için görünmemesi gereken yerlerini açarak pazara dışarı çıkmaktadırlar.⁸⁵ Allah, bu âyet ile yanlış davranışı yasaklamaktadır.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا
“Hani inkâr edenler, gönüllerinde kibir, öfke ve bağınazlığı, câhiliye döneminin o çirkin bağınazlığını alevlendirirken..’’ (el-Fetih 48/26).

Kâfirler, kalplerindeki câhiliye kibir ve gururu sebebiyle mü’minleri Mescîd-i Haram’a girmekten alıkoymuşlardır.⁸⁶

Aile, câhiliye dönemi Araplarında ataerkil bir yapıdadır. Bu durum sadece Araplara ait bir durum değil o dönemin ve komşu milletlerin de genel özelliği durumundadır.⁸⁷ Câhiliye Araplarında ailenin varlığı kabile içerisinde anlam bulmaktadır. O dönemde bir kabileye mensup olmak bir aileye mensup olmaktan daha önemlidir. Câhiliye döneminde erkek, kadın gibi sıradan bir fert değil aile ve kabile için güç kaynağı durumundadır. Herhangi bir tehlike durumunda feda edilecek olan kız çocuğudur. Açlık tehlikesini savuşturmak için gözden çıkarılan erkek değil kız çocuk olmaktadır. Erkek, ailenin başkanı ve idarecisi konumunda olup, sorumluluğu

⁸⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't Tefâsir*, trc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat,1995), 2/108.

⁸⁵ es-Sâbûnî, *Safvetü't Tefâsir*, 5/82.

⁸⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân-ın Çağdaş Tefsiri*, 489-490.

⁸⁷ Ali Bardakoğlu v.dğr. *Sosyal Hayatta Kadın*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 15.

altındakilerin yaşamı, geçimi ve işleri de ondan sorulmaktadır. Savaş ve savunmadan, kan bedeli ve borçlanmalarda da muhatap yine erkektir. Kadın ise genel olarak erkeğe tabi, erkeğin himayesi ve sorumluluğu altındadır. Kadının yararına olan durumlarda da kadını temsil eden erkektir.⁸⁸

Kabile halinde yaşayan Araplarda, çöl hayatının zorlu koşulları gereği sürekli savaş ve baskın yapma ve korunma halinde oldukları için bir kabilede eli silah tutan erkek sayısının fazlalığı, kabilenin çok güçlü olduğunu göstermekteydi.⁸⁹ Bu sebeplerden ötürü kadın, savaşamayan ve tüketici konumda olan bir varlık olup erkekten daha aşağı bir konumdaydı. Yeni doğan çocuğun cinsiyeti erkek ise babası övünür ve şenlik yapar, doğan çocuk kız ise babası utanır, öfkeden yüzü kapkara kesilir ve ‘kız çocuğunu öldürse mi yoksa bu utançla yaşamaya devam mı etse’ diye düşünür.⁹⁰ Kız çocuklarının da kabilenin ve ailenin mal varlığını tüketen ve başka kabilelerin eline geçtiği takdirde onlar için utanç kaynağı⁹¹ olmalarından ötürü öldürülmeleri⁹² dönemin bazı kesimleri tarafından uygulanan durumlardı. Ayrıca evlilik çağına gelen kızların, dul kadınların kendi başlarına evlenememeleri ve eşini seçememeleri de kadına daha az verilen değerden kaynaklanmaktaydı. Kadının kocasının ölmesiyle üvey evladına veya kayınbiraderine miras olarak kalabilmektedir.⁹³ Nikâh, câhiliye çağına dinî olarak görülmediği için kadın çocuk doğurmadan aileye dâhil edilmemekte ve çocuk doğurmadan ölen kadının kocasına taziyeye gidilmemektedir. Evlenme yoluyla oluşan akrabalık Araplar nezdinde önemli olmadığı için üvey çocuk, kocası ölen kadın ile evlenebilirdi.⁹⁴

⁸⁸ Muhammed İzzet Derweze, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed*, trc. Mehmet Yolcu, (İstanbul: Yarn Yayınları, 2016), 113., Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, 145., Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), 2:198.

⁸⁹ Serap Kaya, *Hız. Muhammed Döneminde Putperestlik* (Yüksek Lisan Tezi, Fırat Üniversitesi, 2008), 22.

⁹⁰ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, (Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2016), 120., Garip Demirel, *Kur’ân’ı Kerim’de Kadın ve Psikolojisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 29.

⁹¹ Demircan, *Câhiliye Arapları*, 59.

⁹² Fazlur Rahman, *İslâmî Yenilenme makaleler 2*, trc. Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000), 130., Corci Zeydan, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, trc. Zeki Megamiz (İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1974), 98., Derweze, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed*, 119.

⁹³ Aydın, M. Akif, “Kadın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001), 24:86., Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), 2:198.

⁹⁴ Neş’et Çağatay, *İslâm’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, (Ankara: MARS T. Ve S.A.Ş. Matbaası, 1957), 116-117., Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 108.

Hız. Muhammed'in İslâm'ı yaymaya başladığı zaman kadın sadece Araplar arasında değil yeryüzündeki bütün milletlerde de haklarından yoksun ve değersiz durumdadır. Zengin ve söz sahibi ailelerin kızları hariç hemen hemen hepsi aynı durumdadır. Araplarda olduğu gibi diğer milletlerde de kadınların siyasette hiçbir söz hakkı yok ve diğer meselelerde de durum neredeyse aynıdır. Hatta bazı ülkelerde kadının erkekler gibi nefis ve edebi bir ruha sahip olup olmadıkları tartışılmıştır. Kadınların ibadetlerinin kabul edilip edilemeyeceği, âhirette cennete girip giremeyecekleri de üzerinde ihtilafa düştükleri konulardı. Nihayetinde Roma konsillerinden birinin aldığı karar kadının, ruhu ve ebediliği olmayan necis bir hayvan olduğudur. Ancak gülüp konuşmasını engellemek adına ağzı kuduz bir köpek gibi bağlanmalı, bununla beraber ibadet etmek ve hizmetle de sorumlu tutulmalıdır.⁹⁵

Câhiliye devrinde kadın âdet gördüğünde, erkek onunla aynı odada oturamaz ve birlikte yiyip içmez ve kadın kısa süreliğine de olsa evden çıkarılabılırdi. Herhangi bir sebepten boşanmak isteyen kadına, kocası eziyet olsun diye evlenmesine mani olabiliirdi. Kadınlar, hayvanlardan yararlanma konusunda kısıtlanmış durumdadır. Kadınlar, kocaları tarafından zihâr uygulamasına tabi tutulabilmekteydiler.⁹⁶ Bu uygulama erkeğin, karısına “sen bana annemin sırtı gibisin” demesiyle gerçekleşmekteydi.⁹⁷ Zihâr uygulaması kadını mağdur eden bir uygulamadır. “Sen bana annemin sırtı gibisin” cümlesiyle kadın, kocasına dönemiyor başka biriyle evlenme durumu da söz konusu olmuyordu.⁹⁸

Tüm bunlarla birlikte özellikle göçebe hayatı yaşayan kabilelerde kadın çok fazla sorumluluk sahibidir: Çocuk bakmak, hayvan sağlamak, giyecek ve çadır örmek, hurma lifinden hasır, deve yününden bornoz örmek vb. Savaş zamanlarında da kadınlara büyük sorumluluklar düşmektedir; yaralıları tedavi etmek, erkekleri şiiirlerle cesaretlendirmek ve savaşçılara su taşımak gibi.⁹⁹ İslâm öncesi Arap toplumunda sahibi ölen cariye miras malı gibi varislere geçirdi. Bu durum sadece cariyeler için değil aynı zamanda hür

⁹⁵ Seyyid Kutub, *Kadın ve Aile*, trc. Halit Yılmaz (İstanbul: İhtar Yayıncılık, bty.), 12.

⁹⁶ Derweze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed*, 124.

⁹⁷ Ahmet Yaman, “Zihâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), 44: 387.

⁹⁸ Esra Hacımüftüoğlu, “Kur'an'da Şikâyetini Allah'a Duyuran Kadın: Havle” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11/5 (2016): 311-312.

⁹⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 120.

kadınlar için de geçerliydi. Kocasını ölen kadının üvey oğlu veya kocasının erkek akrabalarından biri kadının üzerine elbisesini atarak ona varis olduğunu belirtmiş olurdu. Eğer kadını beğenirse kendisi onunla evlenirdi, beğenmezse başkası ile evlendirir karşılığında para alırdı. Kadının tüm bu süreçte itiraz hakkı yoktur.¹⁰⁰

Şehirde yaşayan kadının durumu göçebe hayat yaşayan kadına nazaran daha farklıdır. Şehirli kadının ailesinin ekonomik durumu ve statüsü ona birçok hak tanıyordu.¹⁰¹ Kur'ân-ı Kerîm'de münafık ve müşrik erkeklerden bahseden âyetlerle birlikte aynı şekilde münafık ve müşrik kadınlardan da bahsedilmektedir. Böylece o dönemde kadınların da önemli derecede etkin çalışmalarda buldukları ve oldukça etkili olduklarını Kur'ân'ın onları tehdit edişinden anlaşılabilir.¹⁰²

Hiz. Muhammed'in eşi Hiz. Hatice'nin ekonomik hayatını kendi başına yönetmesi ve Ebû Süfyân'ın eşi Hind'in de aynı haklara sahip olması örnek olarak verilebilir.¹⁰³ Ancak genel anlamda câhilî Arap toplumunda kadınlar; 'hürler' ve 'cariyeler' olarak iki sınıfa ayrılmaktadır.¹⁰⁴ Bu iki grup arasında oldukça büyük fark vardır. Hür kadınların durumu, cariyelerle aynı olmamakla birlikte erkeklerle de aynı haklara sahip değildirlir.¹⁰⁵

Cariye sahibi Arap için cariyesi ile dişi devesi arasında fark bulunmamaktadır.¹⁰⁶ Onu da devesi gibi alıp satabilir, istediği gibi dövebilir hatta isterse öldürebilirdi ve bu konuda kimse onu suçlayamazdı. Şehirdeki cariyeleri, sahipleri fuhşa zorlayıp kazançlarını ellerinden alabiliyorlardı.¹⁰⁷ Nûr sûresi 33. âyetteki "İffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilsin ki Allah hiç şüphesiz onu değil zorlanan kadınları bağışlar ve merhamet eder."¹⁰⁸ ibareden bu âdetin İslâm'ın ortaya çıkışına kadar devam ettiğini düşünüyoruz.¹⁰⁹

¹⁰⁰ Ateş, "İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar", 304.

¹⁰¹ Aydın, "Kadın", 24: 86., Günaltay, *İslâm Öncesi Araçlar ve Dinleri*, 120.

¹⁰² Derweze, *Kur'ân'a Göre Hiz. Muhammed* 120.

¹⁰³ Aydın, "Kadın", 24: 86.

¹⁰⁴ Altıntaş, "Câhiliye Arap Toplumunda Kadın", 63., Günaltay, *İslâm Öncesi Araçlar ve Dinleri*, 120., Mehmet Azimli, *Câhiliyye'yi Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 59.

¹⁰⁵ Günaltay, *İslâm Öncesi Araçlar ve Dinleri*, 121.

¹⁰⁶ Günaltay, *İslâm Öncesi Araçlar ve Dinleri*, 121.

¹⁰⁷ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, 121.

¹⁰⁸ (en-Nûr 24/33)

¹⁰⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Araçlar ve Dinleri*, 142.

Kur'ân, her ne sebep ile olursa olsun insanların çocuklarını öldürmemelerini ve öldürenlerin de sapıtmış olduklarını En'âm sûresi 140. âyette söylemiş ve kocasının karısını zihâr talakı ile boşamasını da Mücâdele sûresi 1-4. ve Ahzâb sûresi 4. âyetleriyle yasaklamıştır.

Sonuç olarak kadınlar, câhiliye devrinde değer itibariyle erkeklerden daha aşağı durumda idiler. Kız çocuğunun erkek çocuktan daha az değerli oluşu fikri yerini ikisinin de insan ortak paydasında eşit oldukları fikriyle yer değiştirmiştir.¹¹⁰ Her iki cinsten çocuğun da ancak ve ancak Allah tarafından verildiği,¹¹¹ dünya hayatının süsü oldukları,¹¹² sına vesilesi oldukları,¹¹³ kıyamet gününde ebeveynlerine fayda sağlamayacakları,¹¹⁴ Allah tarafından bildirilmektedir.¹¹⁵

1.4. Câhiliye Araplarının Kız Çocuklarına Karşı Tutumları

İslâm öncesinde kız çocukları erkek ile bir tutulmaz, kız çocuğu erkekten daha aşağı kabul edilirdi. Kız çocuğu câhiliye döneminde ailesi için yük olarak görülürdü. Bu durum özellikle yaşantının tamamen fiziki güce dayalı olduğu göçebe Araplarda yaygındı. Arap yarımadasındaki çöl yaşantısı tamamen fiziki güce dayalıydı. Hayatlarının devamı fiziki güç ile doğru orantılı olan Araplar için erkekler çok değerli idi. Çöl hayat şartlarında kadın ne kendisini ne de ailesini koruyabilecek fiziki güçte idi. Kadın esir düştüğü takdirde ailesi ve kabilesi için utanç kaynağı olabilecek durumdaydı. Baba, baskınlarda esir edilen kızını kurtarmak isterse fidyasını verir, böylece kız da babasını veya efendisini tercih edebilirdi. Kız efendisini tercih ettiği takdirde ailesi ve kabilesi için utanç kaynağı olurdu.¹¹⁶ Kadın ve kızların korunması Arap toplumu için aile şerefi olarak görülürdü. İslâm öncesi Araplarda kabilecilik anlayışı hâkim olduğu için kadın ve kızları korumak aile şerefi olmakla birlikte kabilenin de izzetini korumak

¹¹⁰ “Sanatsal Bir Objeye Olarak Kadın ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış” Central and Eastern European Online Library, erişim: 28.08.2019, 17:46, <https://www.ceeol.com/search/search-result?f=%7B%22SearchText%22%3A%22SANATSAL%20B%20C4%B0R%20OBJE%20OLARAK%20KADIN%20VE%20BAZI%20TOPLUMLARDA%20KADINA%20BAKI%20C5%9E%22%2C%22SearchInOption%22%3A0%7D>

¹¹¹ (eş-Şûrâ42/49-50)

¹¹² (el-Kehf 18/46)

¹¹³ (el-Enfâl 8/28), (et-Teğâbü'n 64/15)

¹¹⁴ Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'ân*, (Ankara: Fecr, 2016), 446-448.

¹¹⁵ (el-Mümtehine 60/3), (el-Münâfikûn 63/9)

¹¹⁶ Safa Demir, *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 44.

anlamına gelmektedir.¹¹⁷ Kız olarak doğan çocuk hiçbir probleme maruz kalmadan büyümüş olsa bile büyüdüğünde evlenerek başka bir aile veya kabileye dâhil olacağından kendi aile veya kabilesine hiçbir fayda sağlamayacağı düşüncesi bile onu erkeklerden daha az değerli kılmak için yeterli bir sebepti.¹¹⁸

İslâm öncesi dönemde kız çocukları bazı kabileler tarafından öldürülmekteydiler. Gerek namus kaygısı¹¹⁹ gerekse diğer sebeplerle kız çocuklarının öldürmesi Kur'ân tarafından sert bir şekilde uyarılmalarına sebep olmuştur. Kaynaklar, bu uygulamanın tüm Araplar arasında yaygın olmadığını belirtmektedir. Genelde zorlu çöl hayatında yaşayan kabile ve aileler arasında yaygındı. Bu uygulama tüm Araplar ve tüm kabileler arasında uygulanıyor olsaydı erkeklerin birden fazla kadın ile evliliği gibi bir durumdan bahsetmek imkânsız hale gelirdi ve kadın sayısı toplumda gayet az olmuş olurdu.¹²⁰

Câhiliye döneminde kız çocuğu doğarken erkek olarak doğmadığı için ilk andan itibaren kusurluydu. Bu nedenle erkek evlada göre değersiz olan bu zayıf varlıkların öldürülmelerinde bir mahsur görmemişlerdir. Bu tür uygulamaların ortaya çıkışının en önemli sebeplerinden biri olarak geçim sıkıntısı olduğu görülmektedir. Kur'ân yoksulluk sebebiyle kız çocuklarını öldürenlere İsrâ sûresi 31. ve En'âm 151. âyetleri ile karşılık vermektedir.

Hangi inanç gereği ve hangi sebeple olursa olsun Câhiliye döneminde kızlarla ilgili olumsuz düşünce ve kanaat sebebiyle meydana gelen toplum baskısı yüzünden kız çocuk sahibi olmak utanılacak bir durum haline gelmişti. Bu sebep ile ailelerin doğan kız çocuklarını öldürmeleri şereflerini kurtarma olarak görülmüştür. Toplumsal baskı hamile kadının doğumu yaklaştığında, doğacak bebeğin kız olma ihtimaline karşın bu süreçte insanlardan uzaklaşırdı. Yaklaşan doğum için bir çukur kazar ve başında beklerdi. Doğumu erkek çocuk ile neticelenirse toplum içine sevinçle çıkar mutluluğunu yaşardı. Doğan bebek kız olduğu takdirde çocuğu çukura atıp üstünü örterdi. Göçebe Araplar yaşamasını istedikleri kız çocuklarını da çobanlık yapacak yaşa kadar bakar, yünden örülmüş bir cübbe giydirerek çocuğa koyun veya develer için çobanlık

¹¹⁷ Adem Apak, *Kur'ân'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 227-228.

¹¹⁸ Hatice Şahin Aynur, "Âyetler Işığında Câhiliyeden İslâm'a Kız Çocuğu/Kadın Haklarının Tahvili" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (2019): 483.

¹¹⁹ Süleyman Ateş, "İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar" *İslâmî Araştırmalar* 10/4 (1997): 304.

¹²⁰ Aynur, "Âyetler Işığında Cahiliyeden İslâm'a Kız Çocuğu/Kadın Haklarının Tahvili", 484., Ramazan Altıntaş, "Câhiliye Arap toplumunda Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, 37/1 (Ocak-Şubat-Mart, 2001): 81.

yaptırırlardı.¹²¹ İslâm öncesi devirde bir baba, kızını evlenmek için isteyen kişiye kendi rızası var ise kişinin genç-yaşlı olup olmadığına ve kızının isteyip istemediğine bakmaz kızını verirdi.

Kız çocuklarının diri diri gömülme uygulaması kimi kabilelerde çok iyi bir davranış olarak görülürdü. Bu durum şu sözden anlaşılmaktadır: (defnu'l-benati mine'l-mukerremati: kızları gömmek iyi niteliklerdendir).¹²² İslâm'dan önce Arap yarımadasında kabile savaşları sebebi ile erkek nüfus azalıyor, kadın nüfus sayısı da o kadar artmış oluyordu. Kadın nüfusunun artması, kız çocuk sahibi olmayı utanç haline getirmekte idi.¹²³ Câhiliye devrinde Araplar soyun erkekten devam ettiklerine inandıkları için kız çocuğu onlar için değerli değildi. Hz. Muhammed'in erkek çocuklarının hepsi öldüğünde kendisine "ebter" soyu kesik demelerinin sebebi de bu inanışa sahip olmalarıydı. Kevser sûresi de bu ayıplamalara karşılık olarak indirilmiştir.¹²⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de çocuk öldürme ile ilgili doğrudan alakalı âyetler, o dönemde İslâm dininin Arap toplumundaki çocuk öldürme geleneği ile Kur'ân'ın mücadelesini anlatmaktadır. Bu konuyu ele alan âyetlerin on tanesinden sekiz tanesi Mekke'de kalan iki tanesi ise Medîne'de nazil olmuştur:¹²⁵ Tekvîr 81/8-9, İsrâ 17/31, En'âm 6/137, 140, 151, Zuhruf 43/17, Nahl 16/58-59, Mümtehine 60/12. Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerîm'de erkek çocuklara değer verildiğini ifade eden şu âyet de bu konu ile ilgilidir. Nitekim âyette çocuklar arasında cinsiyet ayrımının yapılamayacağını belirtilmektedir.¹²⁶ "Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnızca Allah'a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocuğu bağışlar, dilediğine erkek çocuğu verir. Yahut hem kız, hem erkek çocuk verir, dilediğini de kısır yapar. O, ilim ve kudret sahibidir." (eş-Şûrâ, 42/49-50)

Verilen çocuğun cinsiyetinin kız veya erkek olması tamamen Allah'ın arzusuna bağlıdır. Bu konuda ebeveynlerin Allah'ın verdiği çocuğu kabul etmeleri

¹²¹ Neş'et Çağatay, *İslâm'dan Öce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, 122-123., Ali Özek, "Kur'ân'da Kadın ve Kadın Hakları" *Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları*, edy., (İstanbul: y.y, 2014), 145.

¹²² Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 122.

¹²³ Beyza Bilgin, "İslâm'da ve Türkiye'de Kadınlar", *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1 (1997): 32.

¹²⁴ Safiye Gürlevik, *Mekkî Sûrelerde Kadın (Râzî Tefsiri Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 76.

¹²⁵ Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", 93.

¹²⁶ Abdurrahman, Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı", *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10:1 (2005): 93.

gerekmektedir. İsteğine uygun cinsiyette çocuğa sahip olamayan ve verilen kız çocuğunu hor gören anne-baba Allah'ın iradesine karşı saygısızlık etmiş olmaktadır. Yeri gelmişken cinsiyet sözcüğüne de değinmek gerekmektedir. Klasik Arapçada kullanılmayan cinsiyet sözcüğü modern Arapçada uyruk anlamı ile beraber bazen erkek ve dişi ayırımı için kullanılır. Karşı cinsler arasındaki farklılığı ve ilişkileri belirtmek için günümüzde daha çok 'cins' sözcüğü kullanılır. Kur'ân'da da cinsiyetler arasındaki farklılardan bahsedilmiştir. Çeşitli vesilelerle Kur'ân'da kadın ve erkek hakkında çiftler olarak yaratıldıkları bilgisi verilmiştir. "Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yaratmış, sonra da sizi çiftler halinde var etmiştir..."(Fâtır 35/11), "Göklerin ve yerin yaratana, size içinizden eşler, çift çift hayvanlar var etmiştir. Bu suretle çoğalmanızı sağlamıştır..." (eş-Şûrâ 42/11), "Doğrusu, atıldığında meniden erkek ve dişiyi, iki çifti yaratan O'dur. Doğrusu ölümden sonra tekrar diriltene de O'dur." (en-Necm 53/45-47) Bu âyetlerde var olmanın devamı için dişil ve erilden oluştuğu haber verilmektedir.¹²⁷

Âyette geçen "O dilediğini yaratır" ifadesi, cinsiyet belirleme yetkisinin Allah'a ait olduğunu gösterir. İnsanlara düşen Allah'ın iradesine saygı göstermektir.¹²⁸ Kur'ân, sadece cinsiyetinden dolayı kusurlu kabul edilen kız çocuklarının yaşam hakkının elinden alındığı düşüncüyü sert bir şekilde eleştirmiştir.¹²⁹

1.5. Câhiliye Devrinde Çocuk Öldürme Sebepleri

Arap yarımadasında İslâm'dan önce toplumun âdetlerinden biri çeşitli sebeplerle çocuk öldürmeleriydi. Bu konu hakkında çalışma yaparken o dönem hakkında bize en sağlıklı bilgiyi veren Kur'ân-ı Kerîm'den yola çıkarak konuyu anlama gayreti içinde olacağız. Bu hususta Kur'an'da detaylara girilmemekle birlikte yapılan davranış yerilerek bazı sebeplerden bahsedilmektedir.¹³⁰

"Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin! Onları da sizi de besleyen Biziz. Onları öldürmek, gerçekten çok büyük bir suçtur." (el-İsrâ 17/31).

¹²⁷ Hayati Hökekleli, "Cinsiyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 8:21.

¹²⁸ Kasapoğlu, "Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayırıcılığı", 93.

¹²⁹ Elif Kübra Türkmen, *Câhiliye ve Asr-ı Saadetteki Evliliklerin İslâm Hukukuna Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2019), 15-16.

¹³⁰ Adnan Demircan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İstem* 3 (2004): 10.

Bu âyette kız çocuklarını diri diri toprağa gömen babaların hesaba çekileceği imâ edilmekte ve bununla birlikte ciddi bir tehdit anlamı da vardır. Câhiliye döneminde yaşayanlar için kız çocukları utanç meselesi sayılmaktaydı. Bu sebep ile babalar bu utancı yaşamamak adına bu âdete uyar ve kız çocuklarını diri diri toprağa gömerlerdi.¹³¹

“Onlardan birine bir kız çocuğu müjdelense, yüzü kapkara kesilir, içi öfkeyle dolup taşar. Kendisine verilen bu “utanç verici” müjde yüzünden insanların içine çıkamaz olur, evine kapanıp kara kara düşünmeye başlar, şimdi bu “alçaklığa” katlanıp onu evinde mi tutsun, yoksa onurunu kurtarmak için kızını diri diri toprağa mı gömsün!” (en-Nahl 16/58-59).

Araplardan Huzâa ve Kinâne gibi bazı kabileler, meleklerin Allah’ın kızları olduğunu söylemektedirler. Bu kabilelerden birine kız evladı olduğuna dair haber verildiğinde öfkesinden yüzü simsiyah kesilirdi. Bu öfke hâli bazen kız çocuğunu diri diri toprağa gömmeye kadar varabilmekteydi. Kız çocuğunu öldürmeyip canlı bırakanlar ise kendilerini aşağılanmış hisseder, hoşnut olmaz ve kız çocuklarına karşı kötü muamelede bulunurlardı.¹³²

“O diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğunda, hangi günah yüzünden öldürüldü diye?” (et-Tekvîr 81/8-9).

Bu âyette, câhiliye döneminde kız çocuğuna sahip olanlardan biri kız çocuğunu diri diri toprağa gömdüğü belirtilmektedir. “Diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman” ifadesi bunu belirtmektedir.¹³³

“Ve yine ilâhları, müşriklerin çoğuna, kendi çocuklarını öldürmeyi güzel gösterir ki böylece hem onları mahvetsinler, hem de inançlarını karıştırıp iyice bozsunlar. Gerçi Allah dileseydi, bunların hiçbirini yapamazlardı...” (el-En’âm 6/137).

Bu âyette ilâhlardan kasıt Allah’a ortak koştukları tanrıları, inançları ise öteden beri uydurmuş oldukları batıl inançlara dayalı düzenlemelerdir. Kız çocuklarını öldürmeleri de bu inançlarına binaen yaptıkları şeylerdir.¹³⁴

¹³¹ M. Zeki Duman, *Beyân 'ul-Hak (Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)* (Ankara: Fecr, 2016), 1:101.

¹³² M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri* (İstanbul: Beyan, 2012) 3:159.

¹³³ El-İmâm Ebi'l-Hasan Mukâtil Bin Süleymân Bin Beşîr el-Ezdî Bâl'ül-Belhî, *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*, thk. Ahmed Ferîd, b.s.y. (Beyrut: Dâr'ul- Kutubi'l-İlmiyye, bty.), 3:455.

“Bilgisizlik ve ahmaklıkları yüzünden kendi çocuklarını öldüren ve Allah adına yalanlar uydurup O’nun bağısladığı nimetlerden mahrum bırakanlar, kelimenin tam anlamıyla ziyana uğramışlardır!” (el-En’âm 6/140).

Ancak bilgisiz ve câhil olanlar çocuklarını bu tür gerekçeler ile öldürürler. Bu tür şeyleri meşru görenler ile kendilerince helâl ve haramları belirleyenler de Allah’a iftira etmişlerdir. Bunları yapanlar hem çocuklarını kaybettikleri için hem de âhirette yapmış olduklarının cezasıyla karşı karşıya kalacaklarından hüsrana uğramış kişilerdirler.¹³⁵

Câhiliye devrinde çocukların öldürülmesi konusunda, çocuk öldürme âdetinin ortaya çıkış tarihi ve tüm Araplar arasında yaygın olup olmadığı gibi soruların cevaplanması önem arz etmektedir. Kimi yazarlara göre bu âdet İslâm’dan hemen önce çıkmış olup çok eski tarihli bir uygulama değildir. Kız çocuklarının öldürülmeye başlanması şu olaya dayandırılır: Temim kabilesi Hire’deki Lahmî emirlere yıllık vergi verirdi. Temîmler bir yıl vergiyi ödeyemedikleri için Lahmî emiri Temîmler üzerine bir ordu gönderir ve ordu, Temîmlerin hayvanlarını ganimet, kadın ve kızları da esir olarak alır. Temîm kabilesi, Lahmî emiri Numan’a rica edip bağışlanma dilerler ve Numan da, kadın ve kızlardan isteyenlerin evlerine dönmelerine izin verir. Esir olan kadın ve kızların hepsi evlerine dönerken yalnız, Kays b. ‘Âsım et-Temîm’in kızı Hire’deki sahibini sevdiği için babasının yanına dönmemiştir. Meydana gelen bu duruma üzülen Kays, bir daha kız çocuğu olacak olursa öldüreceğine dair yemin etmiştir. Kız çocuklarının diri diri gömülmesi âdeti böylece başlamış olur.¹³⁶ Kız çocuklarını öldürme durumunun da en çok Temîm kabilesinde olması bu olayı başlangıç olarak kabul etmeyi mümkün kılmaktadır.¹³⁷

Genel itibariyle çocuk öldürme sebepleri arasında yoksulluk, namus anlayışı, bedensel engelli olup uğursuzluk getirdiğine inanılanlar ve dinî sebepten ötürü öldürmeler yer alır.¹³⁸ Bu sebeplere ek olarak kıskançlık da sayılabilir. Kız çocuklarının nikâhlanarak evlenme durumu bile Araplar için oldukça ağır bir durumdur. Kızlarını

¹³⁴ Duman, *Beyân 'ul-Hak (Kur 'ân-ı Kerîm 'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, 751-752.

¹³⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur 'ân Tefsiri*, 227.

¹³⁶ Zeydan, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 98.

¹³⁷ Demircan, “Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti”, 19-20.

¹³⁸ Yavuz Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2003): 102-110.

ileride evlenme dâhil, başkasının eline esir düşme endişesi ve kıskançlığı gibi sebeplerle de öldürmeyi tercih etmektedirler.¹³⁹

Öldürmenin çeşitleriyle beraber ne şekilde öldürüldüğü de önem arz etmektedir. Kimi kaynaklarda öldürmenin iki yolla yapıldığı bildirilmektedir. Öldürme şekillerinden biri hamile olan kadın bebeğini bir arazide doğurarak, çocuğun cinsiyeti kız ise kendisinin açtığı çukura çocuğu kendi elleriyle gömmesi şeklindeydi. Diğer bir öldürme şekli ise altı yaşına kadar bekletilip daha sonra babası tarafından diri diri gömülerek öldürülmesiydi.¹⁴⁰ Bazı eserlerde kız çocuğunun altı yaşına kadar bekletilip öldürülmesinin izahının zor olduğu o yaşta öldürülmesinin bazı ihtimallerden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bu ihtimallerden biri de sonradan oluşan kıtlık durumudur.¹⁴¹

Araplar arasında kibir ve gurur çok fazla rağbet gören huylardır. Biri herhangi bir Arap'a büyüklük taslar ve kendisi cevap veremez ise, o kişi korkak olarak görülürdü. Kibir, câhilî dönemdeki Arapların tüm hâl ve hareketlerine hâkim durumdaydı. Onlara göre dengi olmayan biriyle evlenmek ölmekten daha kötüydü. Kendilerince kızlarını aslında onlara acıdıkları ve merhamet ettikleri için öldürmeyi tercih ediyorlardı.¹⁴²

1.5.1. Yoksulluk

Câhiliye toplumunda bir kadın genelde hayata, ailesine getireceği onursuzluk ve fakirlikten dolayı büyük bir tehlike ile başlamak durumundaydı.¹⁴³ Bu toplumda çocuğun ileride ailesine getireceği maddi yük, onun öldürülmesi için en önemli sebeplerdendi.

Araplar, fakirlik sebebi ile çocuk sayısının az olmasına özen göstermekteydiler. Erkek çocuklar da büyüdüklerinde aile bütçesine bulunacakları katkı sebebi ile yetiştirilir ancak kız çocuklarında durum tam tersi olduğu için öldürülmekteydiler.¹⁴⁴

¹³⁹ Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", 444.

¹⁴⁰ Mehmet Ali Kıpır, "Mev'ûde", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004), 29: 491.

¹⁴¹ Demircan, "Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", 19.

¹⁴² Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", 445.

¹⁴³ Fazlur Rahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler II*, çev. Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000), 130.

¹⁴⁴ Demirel, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın ve Psikolojisi*, 30.

Bölgenin hayat şartlarının çetin oluşu insanları bu yönde hareket etmeye sevk etmekteydi. Kur'ân-ı Kerîm'de gerçekleşen bu olayların maddi anlamda olduğuna şöyle değinmektedir: *فَلَنْ تَعَالُوا أَنْتُمْ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَمْ وَصَاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ*

“Gelin size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin ve onların rızkını veren Biziz, gizli ve açık kötülöklere yaklaşmayın, Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır.”(el-En’âm 6/151).

En’âm sûresi 151. âyet Allah’ın haram kıldığı beş şeyden bahsetmektedir. “Çocuklarınızı fakirlik korkusuyla öldürmeyin.”¹⁴⁵ Allah’a ortak koşulmaması, ana-babaya iyi davranılması gerektiği emrinden sonra açlık korkusu yüzünden çocukların öldürülmemesi emrinin gelmesi oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Sonrasında gelen ve yapılmaması istenen şeyler sırasıyla, gizli ve açık kötülöklere yaklaşılmaması ve Allah’ın haram kıldığı cana kıyılmaması emridir. *وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ*

وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا “Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin! Onları da sizi de besleyen Biziz. Onları öldürmek, gerçekten çok büyük bir suçtur.” (el-İsrâ 17/31) Taberî (ö. 310/923) bu âyette Allah’ın, çocuklarını fakirlik korkusuyla öldürmelerini yasakladığını belirtmektedir.¹⁴⁶ İbn-i Kesîr bu âyet için Allah’ın merhametinin babanın evladına beslediği merhametten daha fazla olduğunu belirtir. Gereğesi ise Allah çocukları öldürmeyi yasaklamıştır. Câhiliye ehlinin bir kısmı kendilerine yük olmasın diye kız çocuklarını öldürürdü. Oysaki Allah fakirlik korkusuyla çocukların öldürülmemesini emretmiştir. Hemen akabinde çocukları da

¹⁴⁵ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi’ul-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, nşr. Doktor Beşşar ‘Avvar Ma’rûf-‘Usame Faris el-Horesani, 1. Baskı (Beyrut: Müessesetü’l Risâle, 1994), 3: 378-379., İbrahim Canan, “Kur’ân’da Çocukla İlgili Meseleler” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (Haziran 1992): 40.

¹⁴⁶ Taberî, *Câmi’ul-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l Kur’ân*, 5:26.

ebeveynlerini de kendisinin beslediğini belirterek onların rızkını önemseydiğini belirtmiştir. Aynı durum En'âm sûresi 151. âyet için de geçerlidir.¹⁴⁷

Yukarıdaki âyetlerde açıkça çocukların açlık korkusuyla öldürüldükleri belirtilmiş ve bunun da “gerçekten çok büyük bir suç”¹⁴⁸ olduğu dile getirilmiştir. Âyetlerde ayrıca “sizin de onların da rızkını biz veririz”¹⁴⁹ cümlesinin parantez içi okuyuşunda, Arapların rızık verme konusunda Allah’a olan güvensizliklerini söyler. Bu güvensizlik, onları açlık korkusuna götüren bir güvensizliktir. Onların inanç konusundaki bu tutumlarından yola çıkarak şöyle bir yorumda da bulunabiliriz: Allah’ın rızık verici olarak görülmeyişi bir nevi O’nun ilahlık vasfının noksanlığını da dillendirmektir. Dolayısıyla çocuklarını açlık korkusu ile öldürmeleri Arapların ulu Allah inancı ile çelişmektedir. Çünkü Araplar, putlara taparken kendilerini Allah’a yaklaştırsın diye tapıyorlardı. Her iki düşünceye sahip olan ve yine kendi bildiği ile amel edenler muhakkak bir cezaya çarptırılacaklardır.

1.5.2. Namus Anlayışı

Câhiliye Arapları namuslarına oldukça düşkünlüdürler. Onlara göre ideal eş, namusunu ve şerefini koruyan, evinden çıkmayan, utangaç, evinden çıkmak durumunda kalsa bile başını kaldırmadan yürüyen ve başkalarıyla konuşmayan kadındır.¹⁵⁰ Câhiliye döneminde erkeklerin savaşta sebat göstermelerinin en önemli sebeplerinden biri de namuslarına olan düşkünlüklerindedir. Çünkü savaş ortamını terk etmeleri demek kendileriyle gelen kadınların düşman eline geçmesi demektir. Namusa olan bu düşkünlükleri onların kız çocuklarını diri diri gömmelerine de sebep oluyordu. Câhiliye döneminde savaş ve baskınlar sebebiyle düşman eline geçen kadınlar ve kızlar fuhuş yapmaya zorlanabiliyorlardı. Bu sebepten ötürü de doğan çocuk kız ise onun fuhuş yapma ihtimalindense diri diri gömülmesi daha kolay gelmekteydi.¹⁵¹ Arap kabileleri arasında meydana gelen savaşlar veya baskınlarda, galip gelen taraf çocukları veya kadınları esir olarak alıp ya kendilerine köle yapıyor ya da pazarlarda

¹⁴⁷ İbni Kesîr ed-Dımeşkî, *Tefsîru Kur’ân-il ‘Azîm*, 2:375.

¹⁴⁸ (el-İsrâ 17/31)

¹⁴⁹ (el-İsrâ 17/31)

¹⁵⁰ Adem Apak, *Kur’ân’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018), 154-155.

¹⁵¹ Adem Apak, *Kur’ân’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 156-157.

satılabilirlerdi. Araplar da kızları yüzünden kendilerine bir leke gelmesini istemiyorlardı.¹⁵²

Câhiliye döneminde erkek herhangi bir kadın ile evlenirken namus durumu söz konusu değildi. Ancak bir Arap kızını evlendirirken bu durumu bir namussuzluk ve utanma meselesi haline getirir ve “kızımı evlendirmektense kendi ellerimle toprağa gömmek daha tatlıydı”¹⁵³ diyebilecek kadar utanırdı. Kızların ve kadınların bir gün düşman eline geçmesi düşüncesi Araplar arasındaki utanç meselesinin kaynağını oluşturmaktadır. Bu sebepten ötürü bir kız çocuğunun doğması o eve utanç meselesinin gelmesi ile eş değerdi. Savaşlarda ve soygunlarda düşman eline geçen kadın ve kızların fuhşa zorlanma ihtimalleri vardı.¹⁵⁴ Bu yüzden bir ailedeki/kabiledeki kız/kadın sayısının azlığı her zaman tercih edilmekteydi.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ
أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

“Onlardan birine bir kız çocuğu müjdelense, yüzü kapkara kesilir, içi öfkeyle dolup taşar. Kendisine verilen bu “utanç verici” müjde yüzünden insanların içine çıkamaz olur, evine kapanıp kara kara düşünmeye başlar, şimdi bu “alçaklığa” katlanıp onu evinde mi tutsun, yoksa onurunu kurtarmak için kızını diri diri toprağa mı gömsün!” (en-Nahl 16/58-59).

Nahl sûresinde Allah, bize kız çocuklarının öldürülme gerekçesinden de “utanç” açıkça bahsetmektedir. Arap geleneğinde yukarıda da bahsedildiği gibi kız evlada sahip olmak onlar için sosyal çevrelerine çıkmalarına engel bir durumdur. Ya kız çocuk sahibi olmanın utancıyla yaşamaya alışmaya çalışacaklar ya da bu utancı yaşamamak adına evlatlarından vazgeçeceklerdir. Kur’ân, bu durumu anlatırken ebeveynin yüzünün aldığı hali de tasvir etmekten çekinmemiştir. Âyette bahsedilen kişinin durumu o kadar içler acısıdır ki müjdelenen çocuğun kız oluşu ile “yüzü kapkara

¹⁵² Demircan, “Câhiliye Araplarında Kız Çocukların Öldürme Âdeti”, 26. Rahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler II*, 130.

¹⁵³ Ahmet Acarlıoğlu, “Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslâm Tarihi Perspektifinden Değerlendirme”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019): 444.

¹⁵⁴ Acarlıoğlu, “Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslâm Tarihi Perspektifinden Değerlendirme”, 444.

kesilir ve içi öfke ile dolup taşar’’¹⁵⁵ ifadesi kullanılır. Zeccâc’a göre bu ifadeden kasıt kız çocuğunun doğumu sebebiyle kederinin anlatıldığı yoksa gerçek manada siyahlık olmadığıdır. Mâverdi ise bu ifade ile kasıt gerçek anlamda siyah renktir ve cumhurun da bu görüşte olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶

Ancak sonraki sebeplerin sonuçlarında da değinileceği gibi Allah aşağıdaki âyetlerde yaptıklarının cezasız kalmayacağını söylemektedir. Üstelik sorgulamasını yaparken kâtili değil, maktûlü muhatap alacaktır:

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ

“O diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğunda, hangi günah yüzünden öldürüldü diye’’ (et-Tekvîr 81/8-9).

İnsanın sosyal hayatında derece olarak kendinden üstün ve değerli biri tarafından görmezden gelinme durumunun küçük düşürücü olduğu bilinir. Ayrıca Allah, bu durumda onlardan suçun neden işlendiğine dair bir açıklama veya bununla ilgili kendileri için şahit de istememektedir. Şahit istenmemesi, onların tamamen yok sayıldığına delalettir. Sorunun mağdur olan kişiye sorulması onun sorgulanması anlamına değil, bilakis zalimin susturulup utandırılması ve onun cevap veremeyecek duruma getirilmesi içindir.¹⁵⁷

1.5.3. Sosyal Hayat

Kızlar, Araplar için her zaman sosyal konum itibariyle erkekten daha aşağı kabul edilmektedir. Çünkü ekonomik kaynakları kısıtlı olan ve çöllerde kabileler halinde yaşayan Araplar birbirleri ile sürekli çatışma halindedirler. Ayrıca kan davalarının yıllarca sürüyor olması da onları sürekli teyakkuz halinde olmaya itmektir. Bu sebeplerden ötürü kabilede eli silah tutan erkeklerin varlığı kabilenin gücünü temsil etmekte ve kabilenin varlığının devamı olarak görülmektedir. Çölde bir kabilenin refahı, serveti, nüfuzu ve egemenliği o kabiledaki erkek sayısının çokluğuyla yakından alakalıdır. Çölde hâkimiyeti elinde tutmak ve ganimet mallarının çoğuna sahip olmak

¹⁵⁵ (en-Nahl 16/58-59)

¹⁵⁶ İmam Kurtûbi, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân* trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2000), 10/182-183.

¹⁵⁷ Okuyan, *Kısa Sürelerin Tefsiri*, 2/270.

için herhangi bir kabilenin çok fazla eli silah tutan savaşçıya sahip olması gerekmektedir.¹⁵⁸ Oysa kabile savaşları yüzünden erkek sayısında azalma, kadın sayısında ise artış söz konusudur. Kadın nüfusun çokluğu, kız çocuk sahibi olmayı utanç haline getirmektedir. Araplar soyun erkek evlattan devam edeceğine inandıkları için doğan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekte beis görmemektedirler.¹⁵⁹ Erkek evlat doğumunun şenliklerle karşılanması da bu nedenleydi. Hz. Muhammed'e (s.a) "ebter" denilme sebebi de Arapların, soyun erkek evlat ile devam edeceğine olan inançları sebebiyledir.¹⁶⁰ Erkek çocuklara değer verilme sebeplerinden biri büyüdüklerinde savaş zamanında yararlı olmalarıydı oysa kız çocuk ise savaşamadığı gibi korunmaya da muhtaçtı.¹⁶¹

Kız çocuğunu gömerek öldürme âdetinin daha çok bedevi kabileler arasında uygulandığı bilinmektedir. Bu uygulamanın Temîm kabilesi ve coğrafi olarak ona yakın diğer kabilelerde daha çok uygulandığı kabul edilmektedir. Rebîa kabilesinin Arap kabileleri arasındaki en kıskanç kabile olduğu kabul edilmekte ve kız çocuğunu gömerek öldürme âdetinin de bu kabilede başladığı kabul edilmektedir.¹⁶²

1.5.4. Dini Sebepler

Arapların kız çocuklarını diri diri gömerek öldürmelerinin kendilerince birçok sebebi olduğundan bahsettik. Bu sebeplerden biri de dinî olarak değerlendirilebilir. Bu sebebi daha iyi açıklayabilmek adına câhiliye dönemi Allah inancı ve melek inancını kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

1.5.4.1. Câhiliye Döneminde Allah İnancı

Hız. Muhammed'e (s.a) vahiy gelmeden önce Mekkeli Araplar putperesttir. Ancak, Araplar Vâhid ve Kahhâr sıfatına sahip olan üstün bir ilah inancına sahiptirler. Put tanrıları ise Allah ile aralarında birer aracı konumundadırlar.¹⁶³ Câhiliye dönemi

¹⁵⁸ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, 120.

¹⁵⁹ Beyza Bilgin, "İslâm'da ve Türkiyede Kadınlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1 (1997): 32.

¹⁶⁰ Safiye Gürlevik, *Mekki Sürelerde Kadın (Râzî Tefsiri Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 76.

¹⁶¹ Demirel, *Kur'an'ı Kerim'de Kadın ve Psikolojisi*, 30.

¹⁶² Acarlıoğlu, "Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme", 444.

¹⁶³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 41.

Araplarından bir kesim Allah'ın elçiler ve uyarıcılar gönderdiğine, onlara mucizeler verdiğine, melekler gönderdiğine ve melekler aracılığıyla öğretilerini gönderdiğine inanıyorlardı.¹⁶⁴

Câhiliye dönemi Araplarının tanrı tasavvuru ile İslâm'ın Allah tasavvuru özde çok farklı görünmemektedir. Kur'ân'ın şahitliği ile bakılacak olursa, müşrikler Allah'ı ilah olarak kabul ederler وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَبَى

يُؤْفِكُونَ“And olsun ki onlara, gökleri ve yeri yaratan, güneşi buyruğu altında tutan kimdir? Diye sorarsan, şüphesiz ‘Allah’tır derler.’’ (Ankebût 29/61). Allah, Mekkeli müşriklerce yaratıcılık özelliği dışında suyu indiren ve ölümden sonra yeryüzünü diriltendir.¹⁶⁵ Bu tanrı, içerisinde melekler ve cinlerin de içinde bulunduğu evrenin idaresini elinde bulunduruyordu.¹⁶⁶ Yaratıcılık, suyu indirmek, ölümden sonra yeryüzünü diriltmek konularında Kur'ân'daki Allah tasavvuru ile müşrik Arap tasavvuru hemfikirdir. Kur'ân'ın müşrik Arapları eleştirdiği konu, onların Allah'ı bu özellikleri ile bilmelerine rağmen başka şeylere de kulluk etmeleridir.¹⁶⁷ Allah ayrıca önemli durumlarda kendisine yemin edilen¹⁶⁸, zor durumlarda yardım istenilen dinin sadece kendisine has kılındığı,¹⁶⁹ Kâbe'nin Rabbi¹⁷⁰ olarak kabul edilmekteydi.¹⁷¹ Onlar korkunç olaylarla karşılaştıkları zaman sadece O'na yalvarıp dua ediyorlar ve O'ndan yardım istiyorlardı. Çünkü müşrikler sadece Allah'ın kendilerini kurtaracak güç ve kudrette olduklarına inanıyorlardı. Kendilerini kurtarma gücü onların yardımcı ve şefaathçilerinin ellerinde değildi.¹⁷² Diğer bir âyette¹⁷³ de Allah, müşriklerin kendisine olan inançlarını ortak koşmadan yapmadıklarını belirtmektedir.¹⁷⁴

Câhiliye dönemi Araplarından bir grup, kendi müşrik inançlarının, uyguladıkları geleneklerin, helâl ve haram kılmalarının Allah tarafından kabul gördüğüne

¹⁶⁴ Derweze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed*, 338.

¹⁶⁵ (Ankebut 29/63)

¹⁶⁶ Derweze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed*, 338.

¹⁶⁷ Izutsu, *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan*, 159-160.

¹⁶⁸ (el-En'âm 6/109)

¹⁶⁹ (Lokmân 31/32)

¹⁷⁰ (Kureyş 106/3)

¹⁷¹ Halime Özdemir, *Kur'ân'ı Kerim'e Göre Cahiliye Çağı İnsanı* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006), 8-9.

¹⁷² Derweze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed*, 338.

¹⁷³ (Yûsuf 12/106)

¹⁷⁴ Altıntaş, *Nübüvvet Öncesi Câhiliye Toplumu*, 95-96.

inanmaktadırlar. Allah'ın edindikleri şefaathileri ve O'na koştukları ortaklardan da razı olduğuna inananlar vardı. “Şayet Allah bizden ve yaptığımız işlerden razı olmasaydı biz bunları yapmazdık” diyorlardı. Allah'a şirk koşanların gerekçelerini Kur'ân onların dilinden haber vermektedir:¹⁷⁵ “مُشْرِكِينَ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا “Müşrikler, ‘Allah dileseydi babalarımız ve biz ortak koşmaz ve hiçbir şeyi haram kılmazdık’ diyecekler.” (el-En’âm 6/148), مَا سَمِعْنَا بِحَدَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرَ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُوُّوا عَذَابَ “Onlardan ileri gelenler, ‘Yürüyün, ilahlarınıza bağlılıkta direnin, sizden istenen şüphesiz budur. Önceki dinde de bunu işitmedik, bu ancak bir uydurmadır. Kur’an, aramızda O’na (Muhammed’e) mı indirilmeliydi?’ dediler...” (Sâd 38/6-8).

Müşrik Arapların bir kısmı melekleri, Allah'ın kızları olarak kabul ediyorlardı. Melekler, müşrikler için Allah'ın yanında şefaathilerdi. Meleklerle, Allah ile aralarında aracı oldukları için ibadet ediyorlardı. Bu durum müşriklerin çocuk sahibi olan bir tanrı inancına sahip olduklarını göstermektedir. Kur'ân onların Allah çocuk edindi söylemlerine şöyle cevap vermektedir:¹⁷⁶ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ لَا يَسْبِقُونَهُ

“Rahman çocuk edindi” dediler. O, yücedir. Hayır, onlar (melekler) ikrama layık görülmüş kullardır. Onlar sözle O'nun önüne geçmezler ve onlar O'nun emriyle hareket ederler.” (el-Enbiyâ 21/26-27).

Arapların ölümden sonra dirilmeğe ve âhirete olan inançları yoktur.¹⁷⁷

1.5.4.2. Câhiliye Dönemi Melek İnancı

İslâm öncesi dönemde kız çocuğu Arapların gözünde değersizdir. Bunun arka planı hakkında bilgi verildi. Ancak kız çocuğunu ölüme kadar götüren bu anlayışın kendilerince dinî boyutu da bulunmaktadır. Kur'ân, kendi içinde çelişkiler barındıran bu düşünceye de itiraz etmektedir. Kız çocuklarının öldürme gerekçelerinin dinî sebebi olarak melekleri göstermektedirler. Kur'ân'da meleklerden kendilerine inanılması gereken varlıklar olarak bahsedilmektedir. Meleklerle inanmamanın da sapıklık olduğu

¹⁷⁵ Derweze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed*, 338-340.

¹⁷⁶ Derweze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed*, 288.

¹⁷⁷ Muhammed Hamidullah, *İslâm'a Giriş*, trc. Cemal Aydın (Ankara: TDV, 2017), 21.

belirtilmektedir (Nisâ 4/136). Meleklerin kendisine, peygamberlere getirdikleri kitaplara ve peygamberlere iman birbirinden ayrılmaz bir bütünlük arz etmektedir.¹⁷⁸

Meleklerle iman etmenin inanç esaslarından sayılması ve onları inkâr edenlerin de sapıklık içinde olacaklarının Kur'an'da bahis mevzu olması, müşriklerin en azından bir kısmının melekleri inkâr ettiğini göstermektedir. Kur'an'da meleklerle ilgili diğer konular şöyle sıralanabilir. Müşrikler, melekleri Allah'ın kızları olduğunu iddia ederek onlara dişilik atfetmektedirler (kızlarını diri diri gömenlerin dinî gerekçe olarak dayandıkları nokta burasıdır), taptıkları putları meleklerin sembolleri olarak görmekteydiler, meleklerle ibadet etmekteydiler, meleklerden şefaahat beklentisi içerisindeydiler.¹⁷⁹ Öncelikle meleklerin ne olduğuna ve onlara inanma konusunda nelere dikkat edilmesi gerekir? Sorusuna cevap aranması gerekmektedir.

Melek, DİA'da "*Allah'ın emirlerine, sorgulamaksızın tam itaat eden iyi özelliklere sahip ruhani varlıklardır*" şeklinde tanımlanmıştır. Vahiy kaynaklı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dininde Yaratıcı ile insan arasında ilişki kurma fonksiyonu yüklenen varlıklardır.¹⁸⁰

İslâm öncesi dönemde Arapların melek inancı vardı (el-En'âm 6/8), (İsrâ 17/92), (el-Furkân 25/7).¹⁸¹ Ancak bu inanç, İslâm'ın getirdiği inanç ile bağdaşmıyordu. Araplara göre melekler, Allah'ın kızlarıydı ve onlar için şefaahat edebilecek konumdaki varlıklardı (en-Necm 53/5-8). Onlara göre melekler, tanrı özelliği taşıyan, cinlerden üstün, saygı duyulması gereken, üstelik tapılmaya layık, insanoğlunun gözle göremediği ruhani varlıklardır. Ancak meleklerin tabiatüstü varlıklar arasındaki sıralamaları belli değildi. Melek bazen, Allah ile insan arasında aracılık yapıyordu ya da şefaahatçi konumundaydı. Genellikle meleğin bizzat kendisi tapınılacak varlık durumundaydı. İslâm, Arapların melek inancında köklü değişiklikler yaptı; Allah merkezli sistemde meleklerin yerini belirledi ve ayrıca melekleri de kendi aralarında derecelendirdi.

¹⁷⁸ Şuayip Karataş, *Kur'an'ın Konusu Olarak Melekler* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 280.

¹⁷⁹ Karataş, *Kur'an'ın Konusu Olarak Melekler*, 279-280.

¹⁸⁰ Ali Erbaş, "Melek", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004), 29: 37.

¹⁸¹ Ali Çolak, *Kur'an ve Hadislere Göre Melek Kavramı* (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2000), 13.

Meleklerin tanrılık vasfını elinden alan İslâm onların da insanlar gibi Allah'ın kulları olduğunu ve Allah'a ibadet etmek için yaratılmış olduklarını vurguladı.¹⁸²

Hz. Âdem'den önce var oldukları, Allah'ın onlarla konuştuğu (el-Bakara 2/30-34), (el-Hicr 15/28-29), yemedikleri ve içmedikleri (Hud 11/69-70), (ez-Zâriyât 51/24-28), görevleri gereği güçlü oldukları (en-Necm 53/5), (et-Tahrîm 66/6), (et-Tekvîr 81/20), güçlerini temsil eden ellere ve kanatlara sahip oldukları (el-En'âm 6/93), (Fâtır 35/1) Kur'ân'da belirtilmektedir. Kur'ân müşriklerin, meleklerin dişil özellikte oldukları savlarını kesin bir şekilde reddetmektedir (es-Sâffât 37/149-151), (ez-Zuhruf 43/19).¹⁸³

İslâm öncesi devirde erkek egemen toplumda kendileri için utanç kaynağı (ez-Zuhruf 43/15-19) olan kız çocuğunu "melekler Allah'ın kızları"dır, düşünceleriyle Allah'a isnad etmişlerdir.¹⁸⁴ Kendilerinin yaşamaya dahi değer görmediği kız çocuğunu nasıl olur da Allah'a layık görürlerdi? Oysaki O'nun çocuğu olsaydı, mantıklı olanın O'nun en değerli evlada sahip olmasıdır, en değersiz değil.¹⁸⁵ Meleklerin Allah'ın kızları olarak görülmesi, kendilerinin hâlihazırda taptıkları putlarla da ilişkilendirilebilir. İslâm'dan önce Kâbe'de 360¹⁸⁶ tane putun olduğu bilinmektedir, ancak dişî olmaları hasebiyle Lât, Menât ve Uzzâ hakkında Kur'ân'ın ne dediği önem arz etmektedir (En-Necm 53/19-26). Kur'ân, oğulları önemseyen ve kızları küçümseyen bir kavmin, oğulları kendine layık görmesi ancak melekleri de kız evlat olarak Allah'a layık görmelerinin çirkinliği ve çelişki içinde olduklarını yüzlerine vuruyor. Arapların Necm sûresi 19-26. âyetlerinde bahsedilen Lât, Menât ve Uzzâ'yı kendileri için şfaat aracı olarak kabul ettiklerini ve melekleri de onlarla aynı konumda değerlendirdikleri söylenebilir.¹⁸⁷ Ancak kendilerine dahi faydası olmayan varlıkların

¹⁸² Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, trc. Süleyman Ateş (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1975), 19-20.

¹⁸³ M. Sait Özervarlı, "Melek", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004), 29:40.

¹⁸⁴ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: OTTO Yayınları, 2014), 55.

¹⁸⁵ Derweze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed*, 307.

¹⁸⁶ Ahmet Güç, "Put", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007), 34:364.

¹⁸⁷ Ebu'l Kasım Cârullah Mahmud Bin 'Ömer ez-Zemâhşeri el-Hevarizmi, *el-Keşşâf 'an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil ve 'Uyuni'l-Ekavil fi Vucuhi't-Te'vil*, nşr.y., bsy. (Lübnan: Dar'ul-Marife, 2009), 3: 1060-1061.

başkalarına da faydaları dokunamaz. Allah, onların bu anlayışlarının temelsiz kuruntulardan ibaret olduğunu söylemektedir.¹⁸⁸

Câhiliye devrindeki insanların meleklerle yükledikleri dişi cinsiyete sahip olmaları anlayışı onların kız çocuklarını öldürmelerini kolaylaştırmıştır.¹⁸⁹ Kur'ân-ı Kerîm bu çarpık düşünceyi şöyle tarif etmektedir:

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ

“Bir de hoşlarına giden erkek çocuklarını kendilerine lâyük görürken, sahip olmaktan utanç duydukları kızları ‘melekler Allah’ın kızlarıdır!’ diyerek Allah’a yakıştırmaktan çekinmiyorlar! Haşa, Allah eksiklik ve noksanlık ifade eden bütün sıfatlardan uzaktır, yücedir!” (en-Nahl 16/57).

Allah, farz-ı muhal evlat edinecek olsaydı bile, kendileri için utanç kaynağı olan, cinsiyetini öğrendikleri an kurtulmaya çalıştıkları kız çocuk sahibi değil, makbul olan ve gücü temsil eden erkek evlat sahibi olurdu.

Melek kavramı şirk kavramı ile yakından ilgili olduğu için Allah Kur'ân'da bu konu üzerinde durmakta ve onların kendi kızları olduğunu ve dişi oluşlarını reddederek, onların yaptıklarının karşılıksız kalmayacağını altını şu âyetlerle çizmektedir:

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَّا لَا أَشْهَدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ

“Buna rağmen o müşrikler, Allah’ın kulları olan ve herhangi bir cinsiyet taşımayan meleklerin dişi olduğunu iddia ederler. Peki, onlar meleklerin yaratılışına şahit mi oldular? Elbette hayır! Onların bu küstahça sözleri günah defterlerine mutlaka yazılacak ve bunun hesabını kesinlikle vereceklerdir.” (ez-Zuhruf 43/19).

Kâfirler, Allah’ın en değerli kulları olan meleklerin dişi olduğuna inanarak ve onlarla ilgili bu hükmü vererek küfre girmişlerdir. Allah, melekleri yaratırken onlar

¹⁸⁸ Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İz düşümleri*, 57.

¹⁸⁹ Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, 84.

orda mıydı? Elbette hayır. Onların vermiş olduğu bu hüküm kâfirlerin cehaletini göstermektedir.¹⁹⁰

فَاسْتَفْتِهِمُ الرَّبُّكَ الْبَنَاتُ وَهُمْ الْبُنُونَ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ أَفْكِهَمُ لَيَقُولُونَ وَكَذَّ اللَّهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ

“O halde, ey Muhammed! Melekleri Allah’ın kızları sayan Arap putperestleri başta olmak üzere, kendilerine layık görmedikleri sıfatları Allah’a yaklaştırmaya kalkışan bütün müşriklere seslenerek sor onlara: ‘Sahip olmakla gurur duydukları erkek çocuklarını kendilerine, utanç ve alçaklık saydıkları kız çocuklarını da Rabb’ine mi layık görüyorlar? Yoksa biz melekleri dişi yarattık da, onlar da buna şahit mi oldular? Dikkat; bazı kâfirler yalan ve iftiraya iyice alışmış olduklarından dolayı, ‘Allah çocuk edindi!’ diyorlar! Dikkat onlar kesinlikle yalan söylüyorlar! Üstelik, kızları erkeklerden değersiz gören bu zalimler, utanç ve alçaklık sebebi saydıkları bir durumu Allah’a yakıştırarak, ne büyük bir cehalet içinde olduklarını gösteriyorlar. Allah oğulları bırakmış da, kendine çocuk olarak kızları mı tercih etmiş?’ (es-Sâffât 37/149-153). İbn-i Kesîr Zuhuf 19. âyeti tefsir ederken, zahiri yönden ve manen eksik olan kızları ki, zahiri yöndeki eksikliği gidermek için süs gibi takılar takılarak o yöndeki eksikliği giderilmeye çalışılır, manen ise hakkını alması gerektiği yerde onu almaktan aciz ve zayıftır, bu eksiklikleri dolayısı ile mi Allah’a nispet ediyorlar, der.¹⁹¹

Câhiliye devri insanı öldürülen kız çocuğunun “Allah’ın kızları” olan meleklerin yanına gittiğine inanıyordu.¹⁹² Bu inancın kız çocuklarını öldürülmeyi manevi ve vicdani yönden olanak sağladığı düşünülebilir. Câhiliye devrindeki insan, gömerek öldürdüğü kız çocuğunun, Allah’ın kızları olan meleklerin yanına gittiğini ve bu sebeple iyi bir iş yaptığını sanıyordu. Böylece kız çocuğunu gömerek öldürme olgusu cahiliye devri insanı için kısmen de olsa meşru hale gelip kolaylaşmıştır.¹⁹³

Öldürdükleri kız çocuklarını kendileri için şefaathçi olarak addettikleri meleklerin yanına gideceğine inandıkları için yaptıkları çirkinliği vicdanlarında yok etmeye veya

¹⁹⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü't Tefasir*, 5/482.

¹⁹¹ İbn-i Kesîr ed-Dımeşkî, *Tefsîru Kur’ân-il ‘Azîm*, 2:286.

¹⁹² Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3: 914-915,

¹⁹³ Yıldırım, “İslam Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, 84.
Kasapoğlu, “Kur’ân’a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayırmacılığı”, 85.

azaltmaya çalışıyorlardı diyebiliriz. İslâm öncesi Arap toplumunda putperestlerin birçoğu kız çocukların öldürülmesini Tanrı'nın onayladığına inanıyorlardı.¹⁹⁴

1.5.5. Sosyo-Psikolojik Sebepler

Câhiliye devri Arap toplumunun kadın cinsinden beklentisi ve ona yüklediği anlam bu başlık için oldukça önemlidir. Câhiliye döneminde kadın zengin ve soylu bir aileye mensup değil ise birçok sosyal haktan mahrumdur. Evlendirilirken velisinin razı olup olmaması kadının isteğinden daha önemlidir. Mirastan pay alamaz, evlendiği ailede söz hakkının olabilmesi için erkek çocuk doğurması beklenirdi. Erkek egemen toplumda fiziki olarak erkek kadar güçlü olmayan, dolayısıyla savaşlarda veya güç gerektirecek herhangi bir işte istenilen performansı sergileyemeyen kadın elbette değersiz görülmektedir. Şehirde yaşayan kadınların sosyal statüsü kırsalda yaşayan kadınlara nazaran daha iyi denebilirdi. Böyle bir değersizliğin içine doğan kız çocuğunun da ileride aileye yaşatacağı utanç onun öldürülmesi için yeterli bir sebep olarak görülebilirdi. Ancak Allah, En'âm sûresi 140. âyette câhiliye toplumunun kadına sırf cinsiyetinden dolayı uygulanan haksızlığı sert bir dille eleştirmektedir.¹⁹⁵

1.6. İslâm'ın Kız Çocuğuna/Kadına Getirdiği Haklar

Kur'ân'ın indiği dönemde câhiliye toplumunda insanlar cinsiyet, maddi varlık, hür-köle şeklinde ayırma tabi tutulup ona göre muamelede bulunuluyorlardı. Kur'ân'ın amacı yaşanan bu eşitsizliği ortadan kaldırmaktı.¹⁹⁶ Her iki cins de Yaratıcı için insanlık değeri açısından aynı konumdadırlar.¹⁹⁷

Kur'ân'a göre insanın yaratılış amacı Allah'a layık kul olmak ve O'na halifelik yapmaktır.¹⁹⁸ Nisâ 1. âyette tek nefisten yaratılan kadın ve erkek için herhangi bir faziletten bahsedilmemiştir. Tüm insanlık için gönderilen peygamberler yine cinsler

¹⁹⁴ Rahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler II*, 130.

¹⁹⁵ Canan Teke, "Yûsuf Sûresi Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Kavramı", *Journal of Analytic Divinity* 2/1 (2018): 37.

¹⁹⁶ Beyza Bilgin, "İslâm'da ve Türkiye'de Kadınlar", 30.

¹⁹⁷ Hüseyin Hatemi, "Modern Mahrem' ve İslam'ın Kadına Bakışı", *İslâmî Araştırmalar* 10/4 (1997): 312., Arif Topuz, *Kadına Karşı Şiddete Dinin Pozitif ve Negatif Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2013), 62.

¹⁹⁸ (Zâriyât 51/56), (Bakara 2/30)

arası ayırım yapmadan hepsi için İlâhi emrin taşıyıcısı olmuşlardır. İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Kitap gönderilmiştir.¹⁹⁹

Kur'ân'a göre yaratılan ilk kadın Hz. Âdem'in eşi ve insanlığın annesi Havva'dır. Kur'ân'da ismen geçmese bile Hz. Âdem'in yaratılışından bahsedilirken yanında eşi Havva'dan da bahsedilir. يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ

رَبِّهَا “Ey İnsanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da yine onun eşini yaratan ve ikisinden pek çok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinizden çekinin” (en-Nisâ 4/1).²⁰⁰ Kur'ân, kadını erkeğin bir türü olarak anlatmaz. Her iki cins de Kitabın indiriliş amacından muaf tutulmamışlardır. Kendilerine kulluk bazında eşit değer verilmiştir.²⁰¹

Kur'ân'da yer alan bazı âyetlerden ve Kur'ân'ın daha çok erkeklere olan hitabı sebebiyle bazı çevreler erkeklerin kadından daha üstün olduğu düşüncesine kapılmıştır. Ancak Kur'ân'daki hitabın gerekçesi indirildiği toplumun erkek egemen olmasından ve dilinden kaynaklanmaktadır.²⁰² İslâm, kadına değer verip ona inanç, ibadet etme ve özgürlüğünü vermiştir. Kadını maruz bırakıldığı aşağı dereceden alıp erkek ile insan olma açısından aynı konuma koymuştur.²⁰³ Kur'ân'da kadının sosyal hayattan uzaklaştırılması gerektiğine dair en ufak bir sınırlama görülmemektedir. İslâm'ın gelişyle beraber kadınlar sosyal hayatta aktif rol almışlar, eğitim görmüşlerdir.²⁰⁴

Kur'ân, kadınların erkekten aşağı görüldüğü, hemen hemen hiçbir hakkı olmayan bir dünya görüşünün hâkim olduğu zamanda indirilmiştir. Kadınlara ait olması gereken hak ve özgürlükleri zengin ve belli bir sınıfa ait olmaktan çıkartmış bu hakları kadın, toplumun hangi sınıfına ait olursa olsun garanti altına almıştır.²⁰⁵

¹⁹⁹ Mehmed S. Hatiboğlu, “İslâm'ın Kadına Bakışı”, *İslâmî Araştırmalar* 10/4, (1997): 223., Osman Eskicioğlu, “İslâm'da Kadın'ın Yeri” *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1994): 87.

²⁰⁰ Seher Keloğlu, *Kur'ân Açısından Kadının Aile İçindeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008), 13.

²⁰¹ Amine Wedûd-Muhsin, *Kur'ân ve Kadın*, trc. Nazife Şişman (İstanbul: İz Yayıncılık, 2005), 37.

²⁰² Keloğlu, *Kur'ân Açısından Kadının Aile İçindeki Yeri*, 20.

²⁰³ Mehmet Okuyan, “Kur'ân Kadına Şiddeti Reddeder”, *Din ve Hayat* 15 (Şubat 2012): 62.

²⁰⁴ Caner Taslamam-Feryal Taslamam, *İslâm ve Kadın* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2019), 39.

²⁰⁵ Taslamam- Taslamam, *İslâm ve Kadın*, 30.

1.6.1. Yaşam Hakkı

Kur'ân-ı Kerîm, İslâm öncesi Arap toplumunda sebebi ne olursa olsun var olan kız çocuğunun hayatını elinden alma hakkını yasaklamış ve bunu yapanların da mutlaka cezalandırılacağını belirtmiştir. Kadını da erkeği de Allah yaratmış²⁰⁶ ve onlara verdiği çocukların cinsiyetini de kendisi belirlemiştir.²⁰⁷ Erkeği de kadını da aynı nefisten yaratan Allah, ikisi arasına yaratılış açısından bir fark koymamaktadır.²⁰⁸ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا “Ey İnsanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının...” (en-Nisâ 4/1).

Tek bir nefisten kasıt, insanoğlunun tek bir özden ve menşeden oluştuğu anlamına gelmektedir.²⁰⁹ Kur'ân her iki cins arasında ayırım yapmak yerine onların birbirini tamamlayan varlıklar olarak yaratıldıklarını bildirir. Varlıklardan birinin diğerinden daha az değerli oluşu, cinslerin birbirini tamamladığı görüşü ile çelişir. Yaradılış, insan ve kul olma ortak noktalarında eş sayılan²¹⁰ kadın ve erkek bir bütünü tamamlayan parçalar gibidirler.²¹¹ Birbirini tamamlamak için yaratılan aynı cinsten varlıkların birbiri üzerinde üstünlük iddiaları ve bunun neticesinde birinin diğerinin canını alması Kur'ân'a ters düşmektedir.

Allah, çocukların öldürülmemesini ve onların yaşam hakkına sahip olduklarını Kur'ân'da açıkça şu âyet ile belirtmiştir:

²⁰⁶ (Necm 53/45)

²⁰⁷ (Şûrâ 42/49-50)

²⁰⁸ Rıza Savaş, “İslâm'ın Kadına Kazandırdıklarına Genel Bir Bakış” *Hazreti Hatice Sempozyum Bildirileri* ed. Ali Aksu (Sivas: y.y, 2015), 10.

²⁰⁹ Vehbe Zuhayli, *Tefsîrü'l-Münîr* trc. Hamdi Arslan v.dğr. (İstanbul: Risal, 2005), 2/472.

²¹⁰ (el-Bakara 2/187)

²¹¹ Savaş, “İslâm'ın Kadına Kazandırdıklarına Genel Bir Bakış”, 10-11.

قُلْ تَعَالَوْا أَنَا حَرَّمَ رَبِّيَ مَا شَفَعْنَا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“De ki: Gelin, üzerinize Rabbinizin neleri haram kıldığını ben okuyayım. O’na hiçbir şeyi ortak yapmayın. Ana babaya iyilik edin. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de onların da rızkını biz vereceğiz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Bir hak olmadıkça Allah’ın haram ettiği bir cana kıymayın! İşte (Allah) size aklınızı başınıza alasınız diye, bunları emretti.” (el-En’âm 6/151).²¹²

Kur’ân-ı Kerîmde kimsenin cinsiyetini seçmede muktedir olmadığı²¹³ belirtilirken, Hz. Muhammed’in (s.a) de kadın-erkek tüm insanlığa gönderildiğini²¹⁴ görüyoruz.²¹⁵ Hz. Peygamber (s.a) de kız çocuklarına önem vermektedir. Peygamber’in dört kız çocuğu, üç de erkek çocuğu olmuştur. Ancak Peygamber’in erkek çocukları çok küçükken vefat etmişlerdir. Müşriklerin buna sevinmesi ve Peygamber’in soyunun kesildiğini iddia etmeleri üzerine Kevser sûresi inmiştir. *إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ* “Ey Muhammed! Doğrusu sana Kevseri vermişizdir. Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Asıl soyu kesik, sana kin besleyen kimsenin kendisidir.” (el-Kevser 108/1-3). O dönemde sırf kız olarak doğduğu için hayat hakkı tanınmıyorken Peygamber’in (s.a) soyu kızı Fatıma’dan devam etmiştir.²¹⁶ Peygamber’in bahsettiği dört önemli kadın mevcuttur. İki tanesi kendi döneminde yaşıyorken diğer ikisi de kendinden önce yaşamıştır. Hz. Hatice ve kızı Fatıma, Hz. Meryem ve Firâvun’un karısı Âsiye’dir. Bu dört isim yaşadıkları dönemde önemli sorumlulukları yerine getirmişlerdir. Hz. Meryem’in Allah’a olan sevgisi, Hz. İsa’yı babasız doğurması ve o sorumluluğun altından kalkabilmesi O’nu değerli kılmıştır. Aynı şekilde Hz. Âsiyenin

²¹² Keloğlu, *Kur’ân Açısından Kadının Aile İçindeki Yeri*, 47.

²¹³ (eş-Şûrâ 42/49)

²¹⁴ (Araf 7/158)

²¹⁵ Topuz, *Kadına Karşı Şiddete Dinin Pozitif ve Negatif Etkileri*, 55.

²¹⁶ Pari Alaskarova *İlâhi Dinlerde Kadının Statüsü* (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015), 54-55.

ise Hz. Mûsâ'ya Firavun'un sarayında kendi çocuğu gibi bakması O'nu değerli kılmıştır.²¹⁷

1.6.2. İman ve İbadet Hakkı

İslâm'ın gelişiyile beraber akıl-baliğ olduğu müddetçe müslüman kadın ve erkek sorumlu tutulmuştur. Kadın, müslüman insan olarak inanç, ibadet ve ahlak kaidelerinde erkek kadar muhatap ve sorumludur. Ancak kadının biyolojik yapısı gereği erkeklerden biraz farklı sorumluluk ve hakları vardır.²¹⁸ Allah, Âl-i İmrân sûresi 195. ve Nahl sûresi 97. âyetlerinde erkek-kadın ayırımı yapmadan her birinin iyi işlerini ödüllendireceğini müjdelemektedir. Tevbe sûresi 71. âyetinde ise “inanan kadın-erkek birbirlerinin dostlarıdır emr-i bi'l-m'aruf yaparlar ve ibadetlerinin gereklerini yaparlar” denmektedir. Bu ifadeden yola çıkarak kadın ve erkeğin bir türün iki farklı cinsi olmaları münasebetiyle dost ve dayanışma içinde olmaları gerektiği bildirilmektedir.²¹⁹ Nahl sûresi 97. âyetin dünya hayatıyla da ilgili olması sebebiyle detaylı bir şekilde değinmek gerekecektir. مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ “ Erkek olsun, kadın olsun, bir mü'min olarak kim salih bir amelde bulunursa, hiç şüphesiz biz onu güzel bir hayatta yaşatırız ve onların karşılığını, yaptıklarının en güzeliyle muhakkak veririz.” (en-Nahl 16/97). Bu âyet kadın ve erkeğin sorumlulukları ve bunların sonuçları itibari ile dünya ve âhirette eşit olduklarının göstergesidir.²²⁰

Kur'ân'da insanlar doğru yola davet edilirken cinsiyet ayırımı yapılmadan ve herkesin çalışması ölçüsünde karşılığını alacağı bildirilmektedir.²²¹

وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ وَأَمَّا مَنْ
بَخَلَ وَاسْتَعْتَبَ وَكَدَّبَ بِالْحُسْنَىٰ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ

²¹⁷ Alaskarova *İlâhi Dinlerde Kadının Statüsü*, 55.

²¹⁸ Aynur, “Âyetler Işığında Câhiliyeden İslâm'a Kız Çocuğu/Kadın Haklarının Tahvili”, 509.

²¹⁹ Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerim'de Kadın”, *İslâmî Araştırmalar*, 10/4 (1997): 253.

²²⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 46-49.

²²¹ Topuz, *Kadına Karşı Şiddete Dinin Pozitif ve Negatif Etkileri*, 55.

“Erkeği ve dişiği yaratana and olsun ki sizin çalışmanız çeşit çeşittir. Bundan dolayı kim fakirlere verir, (günahlardan) korunursa ve en güzel sözü doğrularsa, ona en kolayı kolaylaştırırız. Fakat kim cimrilik ederse kendini Allah’tan müstağni görür ve en güzel (sözü) de yalanlarsa en gücü kolaylaştırırız” (el-Leyl 92/3-10).

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“İnanan erkekler ve kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resul’e itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir.”(et-Tevbe 9/71).

“Mü’minler birbirlerinin dostlarıdır (velileridirler)” ifadesinden kasıt sevgi, muhabbet bakımından kalplerinin birlik içerisinde olmasıdır. “İyiliği emrederler, kötülükten alıkoyarlar” Allah’a ibadet etmeyi, O’nu tevhit etmeyi ve bununla ilişkili tüm hususların yerine getirilmesini emretmenin yanısıra putlara tapmak ve onlarla ilişkili her durumdan men etmeye çalışmaktadırlar. “Allah’a ve Resulüne itaat ederler” Allah’a itaat, Allah’ın farz kıldıkları konusunda, Resul’e itaat ise Resulün sünnetlerine uymak konusunda çaba sarfederler.²²²

Kadın-erkek ayırımı yapılmadan iyi olanların özellikleri, namaz kılma ve zekât verme konusundaki emirler aşağıdaki âyetlerde şu şekilde tarif edilmiştir:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

“...Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah’a âhret gününe, meleklerle, Kitaba, peygamberlere inanan, O’nun sevgisiyle, yakınlarına yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve

²²² İmam Kurtûbi, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, 8/318-319.

وَيَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ “Kim bir kötülük işlerse ancak onun kadar ceza görür. Kadın veya erkek, kim, inanarak yararlı iş işlerse, işte onlar cennete girerler; orada hesapsız şekilde rızıklandırılır.” (et-Tevbe 9/71).

1.6.3. Eğitim Hakkı

İslâm dinine göre kadın da erkek gibi mükellef olduğu için eğitim hakkından yoksun bırakılmamalıdır.²²⁴

Eğitim-öğretim, kadın erkek tüm insanların kişiliklerini bulabilmesi ve insanlığını kavramasının gereklerindendir. Kadın-erkek, herkesin Allah'ın verdiği nimetlerden yararlanabilmeleri ve başarılı olabilmeleri için eğitim almaları gerekmektedir. Kişinin sorumluluklarını anlayabilmesi ve yerine getirebilmesi de eğitim alıp almaması ile ilgilidir. Kaynaklarda Peygamber (s.a) döneminde kadınların ilim taleplerine herhangi bir olumsuz cevap almadıkları gibi kadınların ilim öğrenmelerini yasaklayan herhangi bir âyet inmemiştir.²²⁵

1.6.4. Evlilik ve Aile Kurma Hakkı

Aile, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Allah tarafından verili âdetini devam ettirme şeklidir. Günümüzde de evlenmelerinde sakınca olmayan erkek ve kadının birlikteliği ile devam etmektedir.

Zihâr; erkeğin karısının sırtını annesinin sırtına benzetmesi şeklinde gerçekleşir. Araplar arasında bir erkek karısına “ senin sırtın bana annemin sırtı gibidir” cümlesini söylediğinde onunla birlikte olmayı kendisine haram kılmış olurdu. Hanımını sevmeyen, çocuk doğurmasını istemeyen, ya da kadının mehir hakkından feragat etmesini isteyenler zihâr uygulamasına başvururdu. Kendisine zihâr uygulanan kadın artık kocasına haram olur ve hâlâ kocasının nikâhı altında olduğu için başkasıyla

²²⁴ Özek, “Kur'ân'da Kadın ve Kadın Hakları”, 172.

²²⁵ Ali Toksarı, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, *Diyanet İlmî Dergi* 29/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1993): 68.

evlenmesi de söz konusu olamazdı. Kur'ân, kadına uygulanan bu zulmü kaldırmış ve kadının bir söz ile kocasının annesi veya kız kardeşi olamayacağını bildirmiştir.²²⁶

İslâm öncesi Arap toplumunda kadın evlilik ile ilgili birçok haktan men edilmiş durumdaydı. Kur'ân,²²⁷ kadının boşanırken kocasının o'na haksızlık yapmasını engellemiştir.²²⁸ Kadın evlenirken, evlilik hayatını sürdürürken ve boşanırken zarar görmemelidir. Kadının kocası tarafından annesine benzetilerek²²⁹ hem kendine haram kılmasını hem de evlenmesini engellemesini²³⁰ yasaklamıştır.²³¹ Kadın, İslâm'ın gelişiyle birlikte eşini özgür iradesi ile seçebilme hakkına kavuşmuştur.

1.6.5. Mülkiyet Hakkı

Kadınların da erkekler gibi mal-mülk edinme hakları olduğu Kur'an'da görülmektedir: وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلنِّسَاءِ وَنَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلنِّسَاءِ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلنِّسَاءِ وَنَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلنِّسَاءِ “Erkeklerin de çalışıp kazandıklarından nasipleri var, kadınların da çalışıp kazandıklarından nasipleri var...” (en-Nisâ 4/32).²³² Bu âyetten anlaşılacağı üzere kadının mal-mülk edinmelerinde bir engel söz konusu değildir.²³³

Şu âyetler de kadınların mülk edinme haklarına delil olarak gösterilebilir:²³⁴

“... Şunu da görmediler mi: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ

Ellerimizle yaptığımız eserlerden kendileri için uysal, evcil hayvanlar yarattık da onlara malik bulunuyorlar.” (Yâsîn 36/71).

Bu âyette Allah onlar için kudretiyle bizzat deve, sığır, koyun gibi hayvanlar yarattığını belirtmektedir. O hayvanlara sahip olan müşriklerin ise o hayvanlara malik olduğunu söylemektedir.²³⁵

²²⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân-ın Çağdaş Tefsiri*, 7/131.

²²⁷ (el-Bakara 2/231)

²²⁸ Rıza Savaş, “Câhiliye Devrinde Kadın Algısı”, *Kur'an ve Kadın Sempozyumu* haz. Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 74.

²²⁹ (el-Ahzâb 33/4)

²³⁰ (el-Mücadele 58/1-4)

²³¹ Savaş, “Câhiliye Devrinde Kadın Algısı”, 76.

²³² Topuz, *Kadına Karşı Şiddete Dinin Pozitif ve Negatif Etkileri*, 56.

²³³ Savaş, “Câhiliye Devrinde Kadın Algısı”, 100.

²³⁴ Veysel Nargül, “Mali Tasarruf Açısından İslam (Aile) Hukukunda Kadın”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Temmuz-Aralık 2004): 302-303.

“...Eğer faizcilikten tevbe ederseniz sermayeleriniz sizindir.” (el-Bakara 2/279).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالِكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda meşru olmayan yollarla yemeyin. Karşılıklı rıza ile yapılan bir ticaret yapmanız ise, elbette meşrudur. Sakın haram yiyerek başkalarının haklarını gasp ederek kendinizi öldürmeyin. Allah size pek merhametlidir.” (en-Nisâ 4/29).

Bu âyette de belirtildiği üzere mü’minler birbirlerinin mallarını haksız bir şekilde ve gayrı meşru yollarla elde etmekten men edilmektedirler. Bu âyetteki uyarı kadın-erkek ayırımına gitmeden herkes için yapılmıştır.

Yukarıdaki âyetlerin genelinde insanoğlunun sahip olduğu malların doğru kullanımı ile ilgili uyarılar yer almaktadır. İnsanoğlunun bu uyarılara muhatap olabilmesi için belli bir mal varlığına sahip olması gerekmektedir. Kadınların istisna tutulmadığı bu uyarılar onların da mal sahibi olabileceğinin kanıtı olmakla birlikte, sahip oldukları malların doğru kullanılması için uyarılmaktadırlar.

İslâm’ın, kadının ekonomik özgürlüğü için getirdiği bazı düzenlemeler şöyle sıralanabilir:²³⁶ Miras hakkı ve mehir.

1.6.5.1. Miras Hakkı

Câhiliye dönemindeki yaşam koşulları (göçebelik ve baskınlar) miras takdimini de etkilemiştir. Silah taşımayan çocuklar ve kadınlar mirastan hak alamamışlardır. Kadınlar, mirasa eşya gibi konu edilmişlerdir. Câhiliye devrinde varis olabilme şartları vardır. Bunların ilki, erkek ve kuvvetli olmaktır. Bu şart ile kadınlar varis olamamaktadırlar. İkinci şart ise, ergenlik ve silah taşıyabilme gücüne sahip olmaktır.²³⁷

İslâm dinindeki miras paylaşımı ile Batı ve diğer dinler arasında fark vardır. İslâm aile içerisinde en çok harcama yapmak durumunda olan ile en az harcama yapanlara eşit miras hakkı tanımamıştır. Maddi olarak sorumluluğu çok olana mirastan

²³⁵ Zemahşeri, el-Keşşâf, 3: 899.

²³⁶ Savaş, “Câhiliye Devrinde Kadın Algısı”, 100.

²³⁷ Ali Osman Ateş, *İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 379-380.

daha fazla pay vermiştir. İslâm aile hukukunda bir erkek evleneceği zaman kadına mehir vermek ile mükelleftir. Düğün masrafını karşılayan da erkektir, düğünden sonra oluşan ailenin mali ihtiyaçlarından sorumlu olan da erkek olduğu için miras paylaşımında erkeğe iki pay düşerken kadına bir pay²³⁸ düşmektedir.²³⁹ Nisâ sûresinde 7. âyette de kadının da erkek gibi pay hakkı sahibi olduğu belirtilmektedir.²⁴⁰

İslâm dinindeki miras hukuku kız-erkek cinsiyet bazında değerlendirilmemiştir. Miras paylaşımında esas alınan kriter kişinin aile ve toplum düzeninde üstlendiği sorumluluktur. Kur'ân indiği dönemde mirastan mahrum olmakla birlikte kendisi mirasa konu olan kadın artık mirastan pay alabilmektedir. Erkeğin iki, kız çocuğunun bir pay alması kazai paylaşıma göre belirlenmektedir. Ancak varisler kendi aralarında anlaşmaları takdirde rızaya bağlı paylaşımı istedikleri gibi yapabilmektedirler. Câhiliye devrinde kız çocuklarının çeşitli hilelere başvurularak mirastan mahrum etme gibi durumlarını önlemek adına İslâm'da mirası reddetme veya mirastan mahrum bırakma söz konusu değildir.²⁴¹

1.6.5.2. Mehir

Sözlükte ücret anlamına gelen mehir, fıkıh terimi olarak evlilik gerçekleşirken erkeğin kadına ödediği mal veya parayı ifade eder. Kur'ân'da mehir anlamında kullanılan birkaç kavram daha vardır; ecir (çoğulu ücûr), fariza ve sadûka (çoğulu sadûkât). Kur'ân-ı Kerîm gerçekleştirilecek olan evliliklerde erkeğin kadına mehir vermelerini gerekli kılmıştır. Mehri konu edinen bazı âyetler şöyledir:²⁴² لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا

عَلَى الْمُحْسِنِينَ “Kadınlara el sürmeden ve mehirlerini biçmeden onları boşarsanız size

²³⁸ En-(Nisâ 4/11)

²³⁹ Özek, “Kur'ân'da Kadın ve Kadın Hakları”, 167., Ebu'l-A'la Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an-ın Anlamı ve Tefsiri*, trc. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Naziye Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 1:333.

²⁴⁰ Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/332-333.

²⁴¹ İbrahim Yılmaz, “İslâm Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Cahiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslâm Ülkelerindeki İz Düşümü” *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 29 (2017): 283-297.

²⁴² Mehmet Akif Aydın, “Mehir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 28: 389.

sorumluluk yoktur. Onları zengin kendi çapına, fakir kendi çapına uygun bir şekilde faydalandırın. Bu iyi davranışların şanına yakışır bir borçtur.’’ (el-Bakara 2/236),

وَأَنْ تَلْفُتُمْوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَيَنْصِفُوا مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ

“Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız, kendileri veya nikah akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna biçtiğinizin yarısını verin, bağışlamanız Allah’tan sakınmaya daha uygundur...” (el-Bakara 2/237)

Mehir, kadın için teminat iken boşama hakkı kendisinde bulunan koca için de ‘boşama engeli’dir. Mehir, kadın hayatını düzene koyana kadar ya da yeniden evlenene kadar ona maddi güven sağlamaktadır. Kadının mehri alabilmesi için gerekli bazı şartlar vardır: Karı kocanın cinsel ilişkiye girmiş olmaları gerekmektedir. Boşama sürecinde cinsel ilişki yaşanmamış ve mehir miktarı da belirlenmiş ise belirlenen mehirin yarısı kadına verilir.²⁴³

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمَنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَانِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ

“Sizden hür mü’min kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyen kimse, ellerinizdeki mü’min cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı çok iyi bilir. Birbirinizdensiniz aynı soydansınız. Onlarla zinadan kaçınmaları, iffetli olmaları ve gizli dost tutmamış olmaları halinde, velilerinin izniyle evlenin ve örfe uygun bir şekilde mehirlerini verin...” (en-Nisâ 4/25)

Bu âyette hür bir kadın ile evlenmeye güç yetiremeyenlerin cariyelerle sahiplerinin izni ile evlenebilecekleri söylenmiştir.²⁴⁴

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ

يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (5) “Kitap verilenlerin yemeği size helal,

²⁴³ Hayreddin Karaman, v.dğr. *Kur’ân yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 1/375.

²⁴⁴ Mevdüdi, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 1/348-349.

sizin yemeğiniz de onlara helaldir. İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları –zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir. Kim imanı inkâr ederse, şüphesiz amelleri boşa gider. O âhirette de kaybedenlerdendir.” (el-Mâide 5/5)

“Kadınlara mehirlerini وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا” cömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarsa onu afiyetle yiyin.” (en-Nisâ 4/4) âyetinde de belirtildiği üzere kadının hakkı olan mehir, ona ekonomik bir güvence sağlamaktadır.²⁴⁵

Mehrin kadınlara verilmesini net bir şekilde belirten âyet, mehir vermenin evlenen erkekler için vazife olduğunun delilidir. Kadınlar için teminat olan mehir aynı zamanda kadına verilen değer de göstergesidir. Mehrin kadınlar için teminat oluşu iki şekilde kendini göstermektedir: Mehir ilk olarak boşamayı zorlaştırmaktadır. Bu durumda ailenin devamlılığını sağlamada yardımcı sayılabilir. Çünkü boşanmak isteyen erkek mehri ödemek durumundadır. Eğer mehri önceden ödemiş ise, yeni bir evlilik için yeni bir mehir ödemesi gerekmektedir. İkinci durumda ise maddi durumu uygun olmayan ve kendi imkânları ile geçinemeyecek olan kadın için mehir belli bir süre yardımcı olacaktır. Boşanmış olan kadın maddi imkânları düzeline kadar ya da yeniden evlenene kadar ekonomik anlamda sıkıntı yaşamayacaktır.²⁴⁶

1.6.6. Hukukta Taraf Olabilme Hakkı (Şahitlik)

Kur’ân, indiği dönemde kadınlara birçok hak tanımıştır. Bu haklardan biri de günümüzde dahi yanlış yorumlanan şahitlik konusudur. Bilindiği üzere İslâm gelmeden önce Arap yarımadasında ve dünyanın birçok yerinde kadınlar insani haklardan mahrum bırakılmışlardır. İslâm, kadına zengin-fakir ayırt etmeden hukukta taraf olabilme hakkı tanımıştır.

Bakara sûresi 282. âyet müslümanların alışverişlerinde varsa borçlarını yazmalarını tavsiye eder.²⁴⁷ Bu yazma durumunun da şahitler huzurunda yapılmasını belirtir. Ancak âyetteki “Eğer iki erkek yoksa razı olduğunuz şahitlerden bir erkek ve iki

²⁴⁵ Savaş, “Câhiliye Devrinde Kadın Algısı”,101.

²⁴⁶ Karaman, v.dğr., *Kur’ân yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/18-19.

²⁴⁷ İlhami Güler, “Kur’ân’da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri”, *İslâmi Araştırmalar* 10/4 (1997):300-301.

kadın (şahitlik etsin).’’²⁴⁸ Bu ibareden kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısına denktir yorumu çıkartılmıştır. Ancak âyetin tamamına bakmakta fayda vardır. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْب كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيحًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمْلِئَ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَعَّلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُعَلِّمُكُمُ اللَّهَ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَعَّلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُعَلِّمُكُمُ اللَّهَ

“Ey iman edenler! Belirli bir vadeye kadar birbirinize borçlandığımız zaman onu yazın. Bunu, aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın... Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendilerine güvendiğiniz bir erkek ve –biri unutulunca diğerinin hatırlatması için iki kadın yeter. Şahitler, çağrıldıklarında çekinmesinler. Borç büyük olsun küçük olsun onu müddetiyle birlikte yazmaya üşenmeyin. Bu Allah katında daha âdil, şahitlik için daha doğru ve şüpheye düşmemeniz için daha uygun bir yoldur.” (el-Bakara 2/282). Bu âyeti kerîmede bir yerine iki kadın talep edilmesinin gerekçesi, o dönem Arap yarımadasında kadınların ticari işlerle pek uğraşmamaları ve bu tür durumlara aşina olmamalarıdır. Dolayısıyla kadın-erkek fark etmeksizin aşina olmadığı işlerde yanılma-unutma paylarının olacağı göz ardı edilmemelidir. Âyetteki “biri unutursa diğeri ona hatırlatsın” ibaresi görüşümüzü desteklemektedir.²⁴⁹

Kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğinin yarısı olmadığını şu âyetlerde rahatlıkla görülebilir.²⁵⁰

²⁴⁸ (el-Bakara 2/282)

²⁴⁹ Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerîm’de Kadın”, 264,266., Kırbaoğlu, “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, 263.

²⁵⁰ Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerîm’de Kadın”, 266-267.

وَالَّذِينَ يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَأَسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةٌ مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ
وَالَّذِينَ يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَأَسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةٌ مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ
يَتَوَقَّأَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا “Zîna yapan kadınlara karşı içinizden dört şahit
getirin” (en-Nisâ 4/15).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ
غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُوهُنَّ مَيِّتًا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ ائْتَيْتُمْ لَا نَشْتَرِي
بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ “Ey inananlar! Herhangi birinize ölüm
belirtisi geldiği zaman, sizden adaletli iki kişiyi veya yolculukta iseniz ve başınıza ölüm
musibeti gelmişse, sizin dışımızdan iki kişiyi şahit tutun...” (el-Mâide 5/106).

فَإِذَا بَلَغَ أَجَلُهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَرَغُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَىٰ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَٰلِكُمْ
يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا
onları ya uygun bir şekilde alıkoyun ya da uygun bir şekilde onlardan ayrılın. İçinizden
adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın...” (et-Talâk 65/2).

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْفَاسِقُونَ “İffetli kadınlara zîna isnad edip de sonra bu iddialarımı doğrulayacak dört
şahit getirmeyenlere, seksen değnek vurun...” (en-Nûr 24/4).

1.6.7. Meslek ve İş Hayatı

İslâm'da asıl olan âhiret hayatı için çalışmak olmasına rağmen her iki dünya hayatı için dengeli bir yaşam gerekmektedir. Dünya hayatı, asıl olan âhiret hayatı için aracıdır. Buna rağmen dünya hayatını ve nimetlerini yok saymak anlamına gelmemektedir.²⁵¹ Kur'ân-ı Kerîm dünya hayatını yok sayma ihtimalini bazı âyetlerle ortadan kaldırmakta ve sürekli çalışmayı teşvik etmektedir.

²⁵¹ Fatma Nur Şengül, *İslâm Çalışma Ahlakı ve İktisadına Din Sosyolojik Bir Bakış* (Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017), 38.

İslâm'da çalışmak her başarının yolu olarak görülür. İnsanlığın ilerleyebilmesi için çalışma olmazsa olmazlardandır. Çalışma insan hayatına değer katar. Kur'ân'da çalışmanın önemine vurgu yapan birçok âyet vardır:²⁵²

“İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur. Onun çalışması yakında görülecektir. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir.” (en-Necm 53/39-41).

İnsanoğlu yalnızca kendi çalıştığı için karşılığını görecektir. Başkasının çabası ona âhirette fayda vermeyeceği gibi bu dünyada da belki belli bir süreye kadar onu idare edebilir. Kur'ân'da dünyanın imarı için çalışmak teşvik edilmiştir. Rızık ve geçim temin etmek de çalışmaya bağlıdır. Rızık temin ederken helal çerçevede kazanılmasına dikkat edilmeli ancak iş kolları ne kadar geniş olursa ümmet için o kadar faydalı olacaktır. Medeniyetlerin kurulması, toplumların ayakta kalması ve gelişmesi için çalışmak zaruridir.²⁵³

Çalışma İslâm'a göre iki türlüdür: Dünya hayatı ve âhîret hayatı için. İslâm hem dünya hem âhîret için olan çalışmanın birbiri ile bağlantılı olduğunu belirtir. Kur'ân'daki şu âyete dikkat etmekte fayda var; *وَابْتَغِ فِي مَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ* “Allah'ın sana verdiği için (O'nun yolunda harcayarak) âhîret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde fesat çıkarmağa çalışma. Allah fesat çıkaranları sevmez.” (el-Kasas 28/77). Bu âyette âhîret yurduna önem verilirken dünyanın da göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Allah'ın insanlığa ihsanlarının karşılığında insanoğlunun da iyilikte bulunması gerektiği belirtiliyor.²⁵⁴

Kur'ân-ı Kerîm bazı davranışları yerer iken bazılarını da teşvik etmektedir. Cimriliğin yerildiği şu âyetler dikkat çekmektedir: *وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ*

²⁵² Mehmet Soysaldı, “Kur'an'a Göre Çalışmanın Önemi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000): 45-46.

²⁵³ Mehmet Soysaldı, “Kur'an'a Göre Çalışmanın Önemi”, 46.

²⁵⁴ Mehmet Soysaldı, “Kur'an'a Göre Çalışmanın Önemi”, 49.

“Allah’ın kereminden kendilerine verdiklerini infakta cimrilik gösterenler, sanmasın ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için çok fenadır.” (Âl-i İmrân 3/180), وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ

بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا “Harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta yolu tutarlar.” (el-Furkân 25/67). İslâm hem dünya hayatını hem de âhiret hayatının dengede tutulmasını emreder. Hristiyanlıktaki belli bir grup insan gibi dünyadan el etek çekmeyi²⁵⁵ reddeder. Kur’ân-ı Kerîm, dünya hayatının geçici olduğunu belirtmekle beraber bu geçiciliğin elimizdeki şeyleri saçıp savurmamız anlamına gelmediğini de belirtir. “Doğrusu dünya İِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ” hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız Allah size mükâfatınızı verir. Ve sizden mallarınızı tamamen sarf etmenizi istemez.”(Muhammed 47/36).²⁵⁶

Doğruluk bir insanın hayatının her aşamasında gereklidir. Sosyal yaşantımızın her anında doğruluk olması gerektiği gibi çalışma hayatımızda da doğruluk olmak durumundadır. Hangi statüde olunursa olunsun (işçi-işveren) yapılan çalışmanın hakkı verilmeli ve adil davranılması gerekmektedir.²⁵⁷ İslâm’da bazı ibadetlerin çalışmaya bağlı olması dünya için çalışmanın önemini göstermektedir. Bir müslümanın zekât vermek ve hacca gitmek için mali imkânlarının olması gerekmektedir. Dolayısıyla çalışmak insanoğlu için önem arz etmektedir.²⁵⁸

Çalışmanın genel anlamda İslâm için önemine değindikten sonra kadının çalışmasının İslam için ne demek olduğuna bakmak gerekmektedir. Kadının çalışması, mülk edinmesi ile doğrudan orantılıdır.

Kur’ân-ı Kerîm, kadını sosyal hayattan izole etmemiş, bilakis onu çalışmaya teşvik etmiştir. فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ

²⁵⁵ (el-Kasas 28/77)

²⁵⁶ Şengül, *İslâm Çalışma Ahlakı ve İktisadına Din Sosyolojik Bir Bakış*, 38-40.

²⁵⁷ Recep Kılıç, “İslâm ve Çalışma Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (ts.): 127.

²⁵⁸ Kılıç, “İslâm ve Çalışma Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme”, 132.

هَاجِرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُودُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأَكْفِرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَا أُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ بَاطِرٍ مِنْ تَحْتِهَا

“Rabbleri Allah onların bu yakarışlarına şöyle karşılık verdi: Sizden erkek olsun kadın olsun –ki zaten hepiniz birer insan olarak benim nazarımda eşitsiniz- hiçbirinizin emeğini karşılıksız bırakmayacağım. İmanları uğruna hicret edenler, sırf mü’min oldukları için yurtlarından kovulanlar, benim yolumda zulme uğrayanlar, yine bu yolda kâfirlerle çarpışanlar ve çarpışırken öldürülenler var ya, işte ben onların hata ve kusurlarını yok sayıp affedeceğim.” (Âl-i İmrân 3/195).

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبْنَ وَاسْأَلُوا

“Ey Mü’min kadınlar! Allah’ın erkeklere siz kadınlardan daha fazla hak ve yetki vermiş olmasından dolayı (Keşke biz de erkek olsaydık! Diye) yanıp yanılmayın. Çünkü erkekler de emeğinin karşılığını alacaklar kadınlar da. Siz yeter ki Allah’ın bitmez tükenmez lütuf hazinesinden isteyin. Allah her şeyi hakkıyla bilir.” (en-Nisâ 4/32).

Kadınlar, İslâm’ın gelmesiyle birlikte birçok hak elde etmişlerdir. Bun haklardan biri de özel mülkiyet hakkıdır. Mülk edinme hakkı elde eden kadınlar ilgi alanlarına ve toplumun ihtiyaçlarına göre çeşitli mesleklerde çalışmışlardır. Bu alanlar şöyle sıralanabilir: ticaret ile uğraşma, kuaförlük (saç bakım mesleği) ile ilgilenme, deri işçiliği yapma, ip imalatı yapma ve el işi ile uğraşma, sağlık ve tıp alanıyla uğraşma vb.

Kur’ân, Sebe melikesi Belkıs’tan ve O’nun sahip olduklarından bahsediyor.²⁶⁰ Melike’nin seçkin danışma kuruluna sahip olduğu ve önemli kararları kendilerine danışarak aldığı düşünülmektedir. Kur’ân, Melike’nin Hz. Süleyman ile mektuplaşmasından, seçkinler kurulunun aksine kendisinin savaş yanlısı olmadığından bahsetmektedir. (Neml 27/29-44).²⁶¹

²⁵⁹ Ümit Akkaya, *Hiz. Peygamber’in (s.a) Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlakî Eğitimi İle İlgili Hadislerinin Eğitsel Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2012), 61-69., Selçuk Coşkun, “Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hiz. Peygamber’in Kadınları Eğitim Siyaseti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2006): 88.

²⁶⁰ (en-Neml 27/23)

²⁶¹ Savaş, “İslâm’ın Kadına Kazandırdıklarına Genel Bir Bakış”, 14.

İslâm'ın kadın-erkek fark etmeksizin çalışmaya verdiği önem ve çalışmaya getirdiği temel ilkeler²⁶² neticesinde kadının çalışma hayatında sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için günümüz de de kolaylıklar sağlanmalıdır.

1.7. Kur'ân'ın Kız Çocuk Algısını İslahı

Kur'ân-ı Kerîm'in doğrudan öldürülen kız çocuklarından bahsetmesi bu durumun ciddiyetini göstermektedir. Bu konu ile ilgili on âyetten sekiz tanesinin Mekke'de nazil olması²⁶³ da Allah'ın yapılagelen bu haksızlığı kısa sürede ortadan kaldırmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

Tekvîr sûresinde

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ (8) بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ (9)

“O diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğunda, hangi günah yüzünden öldürüldü diye?” (et-Tekvîr 81/8-9).

Taberî (ö. 310/923), bu sorunun aslında öldürülen kıza değil de onu öldürenlere olduğunu söyler.²⁶⁴ Elmalılı Hamdi Yazır ise ved' ve mev'ûde hakkında bilgi verdikten sonra bu çirkin âdetin Araplar arasında yaygın olduğunu söyler. Kimisinin kız çocuk kendileri için utanç kaynağı olması sebebiyle, kimisinin açlık korkusu ve kimisinin de meleklerin Allah'ın kızları oluşundan yola çıkarak kızlarını da meleklerle katmak için öldürdüklerini söyler. Çünkü kız çocuklar kendilerine değil de Allah'a daha layıktırlar.²⁶⁵

“Hangi günahtan dolayı öldürüldüğü”²⁶⁶ âyetinde İbni Kesîr soru sözcüğünün cumhurun kıraatine göre se'ele şeklinde olduğunu söyler. Dolayısıyla soruyu el-Mev'ûde yani diri diri gömülen kız çocuğu kendisini öldürenlere soracaktır. Böylece kız çocuğunu öldürenler tehdit edilmektedir. Râzi'ye göre de bu âyette neden öldürüldüğü

²⁶² Rıza Savaş “Çalışma Hayatında Kadın (Hz. Muhammed Devri Örneği” *İslâm ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu*, haz. Diyanet İşleri Başkanlığı-D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi-Türkiye Diyanet Vakfı (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008), 399.

²⁶³ Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu” 93.

²⁶⁴ Taberî, *Câmi'ul-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l Kur'ân*, 7:469.

²⁶⁵ Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, 2/270.

²⁶⁶ (et-Tekvîr 81/8-9)

sorusunun onu öldürenlere değil de kız çocuğuna sorulması onu öldüreni susturma, utandırma ve cevapsız bırakmak içindir.²⁶⁷

Kız çocuğuna hangi günahından dolayı öldürüldüğü sorusu neden? Soruya muhatap olması gereken onu öldüren olmalı değil miydi? Müfessirlerden kimi bu konuda sorunun asıl muhatabının kız çocuğu olduğunu, kimisi de sorunun kız çocuğuna sorulmasındaki maksadın asıl suçluları utandırmak olduğu görüşündedir.²⁶⁸ Velew ki sorunun asıl muhatabı öldürülen kız çocuğu olmuş olsa bile Kur’ân bunun yanlış olduğunu vurgulamak gayesini taşımaktadır.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de biz besliyoruz. Onları öldürmek büyük günahdır.” (el-İsrâ 17/31).

Allah’ın, bu âyette kullarına karşı kendi anne-babalarından daha merhametli olduğunu görebilir. Çünkü O, çocukların geçim korkusuyla öldürülmelerini yasaklamaktadır. Çocukların da ebeveynlerinin de rızık vericisinin kendisi olduğunu hatırlatmaktadır.²⁶⁹

Bu âyet anlam itibariyle kendinden öncesi ile ilişkilidir.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا إِنْ رَبُّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا

“...Şüphesiz ki Rabbin, kimi dilerse rızıkını genişletir, daraltır. Çünkü O, kullarından gerçekten haberdardır.” (el-İsrâ 17/29-30).

Allah bu iki âyette rızık vericinin kendisi olduğunu belirttikten sonra çocukların geçim korkusuyla öldürülmemesini bildiriyor. Şayet çocukları öldürmek geçim sıkıntısı sebebiyle ise Allah’ın işine saygı duymamak anlamına gelir. Yok, eğer sadece kız çocukları öldürülüyorsa o zaman da yaratılmışı karşı şefkatsizlik anlamı taşır. Bu âyette hitap sadece kız çocuğuna değil geneledir. Öldürülmemesi istenen varlıkta ortak payda

²⁶⁷ İbni Kesîr ed-Dımeşkî, *Tefsîru Kur’ân-il ‘Azîm*, 2:604., Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 31:66., Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, 2/270.

²⁶⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 31:66., Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, 2/270.

²⁶⁹ Taberî, *Câmi’ül-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l Kur’ân*, 5:26.

“çocuk olmak” tır. Şayet buna rağmen öldürülme gerçekleşiyorsa bunun büyük bir günah olduğu bildirilmektedir.²⁷⁰

Allah'ın, bu âyette kullarına karşı kendisinin bir babanın evladına olan merhametinden daha fazla merhamet sahibi olduğu görülmektedir. Allah çocukların öldürülmelerini yasaklamış ve onları varis kılmıştır. İslâm'dan önce kız çocukları mirastan pay alamıyorlardı. Hatta bazıları kendilerine yük olur endişesi ile kız çocuklarını öldürüyordu. Bu sebepten Allah, çocukların açlık korkusu ile öldürülmesini yasaklamıştır. Âyetin devamında onları neden öldürmemeleri gerektiğini de onları da, ebeveynleri de kendisinin rızıklandırıldığını dile getirerek açıklamıştır. Aynı şekilde قُلْ

تَعَالُوا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرُبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“De ki onlara: ‘Haydi gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını yüzünüze karşı okuyayım: Hiçbir şeyi ona ortak koşmayın. Ana-babaya çok iyi davranın. Fakirlikten dolayı çocuklarınızı öldürmeyin; biz sizi de onları da rızıklandırırız. Kötülüklerin görünene de gizli kalanına da yaklaşmayın. Allah'ın aziz ve saygın kıldığı cana, bir hakkı savunmak dışında kıymayın. Allah size bunları önerdi ki aklınızı işletebilesiniz.’” (el-En'âm 6/151). Bu âyette de çocukların öldürülmesini yasaklamıştır.²⁷¹ İslâm'dan önceki dönemde çocukların öldürülmelerinin yaygın olma sebeplerinden biri de Arapların ilahlarının çocuklarını öldürmelerini güzel göstermeleriydi.

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ شُرَكَاءَهُمْ لِيُرُدُّوهُمْ وَلِيَلْبَسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرُّهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

“Ve yine ilâhları, müşriklerin çoğuna, kendi çocuklarını öldürmeyi güzel gösterir ki böylece hem onları mahvetsinler, hem de inançlarını karıştırıp iyice bozsunlar. Gerçi Allah dileseydi, bunların hiçbirini yapamazlardı...” (el-En'âm 6/137).

İbni Kesîr, şeytanların Araplara Allah'ın yarattığı ekin ve davarlardan ayırmalarını güzel gösterdiği gibi açlıktan çocuklarını öldürmeyi de güzel göstermiştir.

²⁷⁰ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 462.

²⁷¹ İbni Kesîr ed-Dumeşkî, *Tefsîru Kur'ân-il 'Azîm*, 3:359.

Bu durum Allah'ın bilgisi dışında gelişmemiştir diyor.²⁷² Çocuklarını öldürenlerin şeytanlardan veya putların bekçilerinden ortakları, onlara çocukları diri diri toprağa gömerek veya putlara kurban ederek öldürmelerini cazip göstermiştir. Câhiliye döneminde bir adam şöyle diyerek yemin edebilirdi. “Şu kadar erkek çocuğum olursa mutlaka birini boğazlayacağım!” Aynı şekilde Peygamberimizin dedesi Abdulmuttalib de böyle yemin etmişti.²⁷³

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

“Bilgisizlik ve ahmaklıkları yüzünden kendi çocuklarını öldüren ve Allah adına yalanlar uydurup O'nun bağışladığı nimetlerden mahrum bırakanlar, kelimenin tam anlamıyla ziyana uğramışlardır!” (el-En'âm 6/140).

Bu tapınma şekillerini uyduranlar kavmin ileri gelenleri, ataları veya dini liderleri bile olsa doğru oldukları anlamına gelmez. Onlar da yanlış yoldadır bu uygulamaları sizler de yapıyorsanız yanlış yoldasınız ve her kim olursa olsun yaptıklarının sonuçlarına katlanacaklardır.²⁷⁴ Zemahşeri, (ö. 538/1144) bu âyetin kız çocuklarını esir düşme ve fakir kalma korkusuyla diri diri gömen Rebi'a, Mudar ve diğer Arap kabileleri hakkında indiğini belirtmektedir.²⁷⁵ “Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce...”²⁷⁶ ifadesi ile de onların çocuklarının rızkını verenin Allah değil, kendileri olduğunu düşünmelerindedir,²⁷⁷ demektedir. Allah, kız çocuğu haberi verilen babanın yüzünün aldığı hali şöyle betimlemektedir:

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

“Onlardan birine bir kız çocuğu müjdelense, yüzü kapkara kesilir, içi öfkeyle dolup taşar. Kendisine verilen bu ‘utanç verici’ müjde yüzünden insanların içine çıkamaz olur, evine kapanıp kara kara düşünmeye başlar, şimdi bu ‘alçaklığa’ katlanıp

²⁷² İbni Kesîr ed-Dimeşkî, *Tefsîru Kur'ân-il 'Azîm*, 3:344.

²⁷³ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3: 347-348.

²⁷⁴ Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1:602.

²⁷⁵ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3: 349.

²⁷⁶ (el-En'âm 6/140)

²⁷⁷ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3: 349.

onu evinde mi tutsun, yoksa onurunu kurtarmak için kızını diri diri toprağa mı gömsün!’’ (en-Nahl 16/58-59).

Kız çocuk müjdesi verilen babanın sergilemiş olduğu tutum, onların Allah’a karşı cahil ve küstah oluşu nedeniyle haddini aştığını göstermek içindir. Bu küstah tavırlarıyla kendilerine verilen kız çocuklarını kabul etmeyip onları Allah’a isnat etmekte beis görmemişlerdir. Bu durum onların Allah’a verdikleri değer azlığından kaynaklanmaktadır.²⁷⁸ Bu âyetler câhiliye döneminde kız çocuğu hakkında verilen kararın ne kadar fena olduğuna dikkat çekmek içindir.²⁷⁹

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْنَا أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“...Unutmayın ki, sizi de onları da besleyen Biziz! O hâlde, tarih boyunca görüldüğü gibi şeytanın istediğine uyararak çocuklarınıza kıymayın! İster açık ister gizli olsun, fuşsun ve ahlaksızlığın her çeşidinden uzak durun! Haklı bir gerekçeye dayanmaksızın, Allah’ın dokunulmaz kıldığı bir cana kıymayın!’’ (el-En’âm 6/151).

Bu âyette çocuklarını öldürmemesi gereken kadınlardır. Çocuk öldürme âdetinin sadece erkekler tarafından yapılmadığının kanıtı olan bu âyet doğmuş olsun veya olmasın aynı şekilde öldürme eylemini yasaklamaktadır.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ وَأَسْتَغْفِرْ لَهُنَّ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey Peygamber! İnanan kadınlar;

- 1) Hiç kimseyi ve hiçbir şeyi Allah’a ortak koşmamak,
- 2) Hırsızlık yapmamak,
- 3) Zina etmemek,

²⁷⁸ Mevdüdi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 3:33., İbni Kesîr ed-Dîmeşkî, *Tefsîru Kur'ân-il 'Azîm*, 2:334., İzzet Derveze, *Et-Tefsîrü'l-Hadis*, trc. Muharrem Önder-Vahdettin İnce (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 41-42.

²⁷⁹ Taberî, *Câmi'ül-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l Kur'ân*, 5:211.

- 4) Çocuklarını öldürmemek,
- 5) Hiç yoktan yalan uydurarak iftira atmamak,
- 6) Ve doğru işlerde sana karşı gelmemek üzere, “İslâm’a bağlılıklarını bildirmek için huzuruna geldiklerinde, onların bağlılık ahitlerini kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlanma dile. Hiç kuşkusuz Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (el-Mümtehine 60/12)

“Çocuklarını öldürmemek” bu durumda çocuğun doğmuş olması gerekir. Câhiliye halkı çocuklarını kıtlık korkusuyla öldürürlerdi. İbni Kesîr bu durumun çocuğun ceninken de öldürülmesini içerdiğini söyledikten sonra kadınların hamile kalmamak veya başka kötü niyetlerinden dolayı çocuklarını cenin halinde iken öldürdüklerini belirtir.²⁸⁰ Mevdûdi ve İslamoğlu İbni Kesîr’e yakın bir anlam verip bu cümleden maksadın meşru ve gayri meşru çocuklarını düşürmemeleri olduğunu söylerler.²⁸¹

Bu âyette dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de çocuk öldürmenin sadece (babaya) erkeğe has bir durum olmadığıdır. Kadınlar, Peygamber ile âhitleşmeye geldiklerinde, âhitlerinin kabul olma şartlarından biri de çocuklarını öldürmemektir. Sebepleri hakkında Arapların sosyal yaşantısından çıkarımlarda bulunulabilir. Bununla birlikte Kur’ân’da bu durumun açıkça dile getirilmesi olayın vuku bulduğunu göstermektedir. İslâmiyet öncesi Araplarda kadının durumuna değindiğinin genel anlamda kadınların söz sahibi olmadıklarından bahsedildi. Kadının, hemcinsi olan evladını öldürebilmesi için; şu gerekçeler sayılabilir: Kadının da aynı sosyal yapıdan erkek kadar etkilenmesi, kocasının korkusundan ya ondan gizli veya bizzat kocasının isteği ile yapması, mahalle baskısı ile kendi cinsini gereksiz ve utanç malzemesi olarak görmesi vb. Gerekçeler daha da artırılabilir olmasına rağmen bizce bir annenin hemcinsi olan çocuğuna ölümü kendi elleri ile reva görmesi akıl tutulmasıyla eş değerdir.

²⁸⁰ İbni Kesîr ed-Dımeşkî, *Tefsîru Kur’ân-il ‘Azîm*, 2:487.

²⁸¹ Mevdûdi, *Tefhîmu ‘l-Kur’ân Kur’ân-ın Anlamı ve Tefsiri*, 6:256., Mustafa İslamoğlu, *Nüzûl Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meâl-Tefsir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 944.

SONUÇ

Kur'ân'da insan hayatını korumak önem arz etmektedir. İslâm, masum olup suçsuz yere öldürülmüş olanların hakkının korunması için kisası uygun görmektedir. Ancak ebeveynlerin kendi çocuklarını öldürmelerinin de cezasının olacağı bilgisini vermiştir.

Kadın, İslâm'dan önce Arap yarımadasında rağbet edilen bir varlık değildi. Araplar, kadını ve kız çocuğunu önemsemezdi. Özellikle çölde yaşayan Araplar sürekli baskın ve savaşıma ihtimaline karşı erkek gücünü önemsemekteydiler. Bir kabile veya aile için bu gibi durumlarda erkeğin fiziksel gücü avantaj olarak görülürdü. Oysa kadın ve kız çocukları savaşmadıkları gibi sürekli bir korunmaya ihtiyaç duymaktaydılar. Kız çocuğunun ilerleyen süreçte başka kabileler tarafından ele geçirilme ihtimali bile kız çocuğunun öldürülmesi için yeterli sayılırdı. Kur'ân-ı Kerîm'de her durum için ayrı ayrı âyetler yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, sebebi ne olursa olsun çocuklarını öldürenlerin cezalandırılacaklarını belirtmektedir.

Câhiliye Araplarında bazı kabileler çeşitli sebeplerle çocuklarını öldürürlerdi. Öldürülme tehlikesine maruz kalanlar da genelde kız çocukları idi. Kız çocukları genelde namus gerekçesi, açlık korkusu veya sosyal çevre baskısından dolayı öldürülmekteydiler. Çünkü savaş veya baskınlarda ele geçirilen kadınlar veya kızlar cariye olarak satılabilir, veya fuhuş yaptırılabilirlerdi. Araplarda namus çok önemsenirdi. Hatta bu sebepten ötürü kadınların evden dışarı çıkmayanları daha makbul sayılırdı.

Kur'ân, Câhiliye Araplarının aksine kadın ve kız çocuğuna birçok hak tanımıştır. İnsan ve kul ortak paydasında eşit olan her iki cinsin de özellikle yaşam konusunda eşit haklara sahip olduğunu vurgulamaktadır. Kur'ân her iki cinsin de aynı özden yaratıldığını ve öldürülmemeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Her ikisi de aynı sorumluluğu yüklenmişlerdir. Evlilik, aile kurma eğitim gibi haklar her iki cins için geçerlidir. Kadına mülk edinme ve mülkünde tasarrufta bulunma hakkı verilmiştir. Kadın mal gibi mirasa konu olabilirken miras alabilme ve bırakabilme hakkını elde etmiştir. Kur'ân, kadına evlenme ve boşanma konusunda da haklar vermiştir. Câhiliye

Arapları kadına hiçbir söz hakkı tanımazken, İslâm ile birlikte kadın hukukta taraf olabilme hakkı elde etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. «el-Mu‘cemu’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur‘âni’l-Kerîm.»
Kahire: Daru’l Hadîs, 2001.
- Acarlıoğlu, Ahmet. «Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi:
İslâm Tarihi Perspektifinden Değerlendirme.» *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*,
2019: 441-460.
- Akdemir, Salih. «Tarih Boyunca ve Kurân-ı Kerim’de Kadın.» *İslâmi Araştırmalar*,
1997: 249-258.
- Akkaya, Ümit. *Hız. Peygamber’in (s.a) Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlaki
Eğitimi İle İlgili Hadislerinin Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi*. Çorum, 2012.
- Aktan, Hamza. «Evlât.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 526-527. İstanbul: TDV İslâm
Araştırmaları Merkezi, 1995.
- Aktaş, Mehmet Nurullah. «Kur’ân’da Kadın’ın Kavramsal İfadesi.» *Şırnak Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016: 8-28.
- Alaskarova, Pari. *İâhi Dinlerde Kadının Statüsü*. Isparta, 2015.
- Allametu’l-Mustafavi, Muhakkik Müfessir. *et-Tahkik fi Kelimati’l-Kur’ân’il-Kerim*.
Beirut: Dâru’l-Kitâb’il-‘ilmiyye, tarih yok.
- Altıntaş, Ramazan. *Nübüvvet Öncesi Câhiliye Toplumu*. Konya, 1989.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar,
2016.
- . *Kurân’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*. İstanbul: Kuramer, 2018.
- Arslan, Gıyasettin. «Türkçe Kur’ân-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi.» *Fırat
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003: 27-44.
- Ateş, Ali Osman. *İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*. İstanbul: Beyan
Yayınları, 1996.
- Ateş, Süleyman. «İslâm’ın Kadına Getirdiği Haklar.» *İslâmi Araştırmalar*, 1997: 302-
310.

- . *Yüce Kur'ân-ın Çağdaş Tefsiri*. Yeni Ufuklar Neşriyat, tarih yok.
- Aydın, Mehmet Akif. «Aile.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 196-200. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989.
- Aydın, Mehmet Akif. «Kadın.» *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, 86-94. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001.
- Aygür, Suat. *İslâm Öncesi Câhiliye Araplarında Tanrı Anlayışı*. Bursa, 1996.
- Aynur, Hatice Şahin. «Ayetler Işığında Câhiliyeden İslâm'a Kız Çocuğu /Kadın Haklarının Tahvili.» *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2019: 479-518.
- Azimli, Mehmet. *Câhiliyye'yi Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Bâl'ül-Belhî, İmâm Ebi'l-Hasan Mukâtil Bin Süleymân Bin Beşîr el-Ezdî. *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*. Beyrut: Dâr'ul- Kutubi'l-İlmiyye, tarih yok.
- Bardakoğlu, Ali. «Câhiliyye Döneminde Kadın.» *Sosyal Hayatta Kadın* içinde, yazar v.dğr Ali Bardakoğlu, 13-20. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Bilgin, Beyza. «İslâm'da ve Türkiyede Kadınlar.» *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997: 29-43.
- Cevad, Ali. *İsâm Öncesi Arap Tarihi el-Mufasssal fi Tarih'il-Arab Kablél-İslam 1*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Cevheri, İsmail b. Hammad. «Tac'l-Luğati ve Sıhahu'l-'Arabiyyeti.» Beyrut: Daru'l İlmi'l-Meliyyin, 1085.
- Coşkun, Selçuk. «Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti.» 2006: 75-93.
- Çağatay, Neş'et. *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*. Ankara: MARS T. ve S.A.Ş. Matbaası, 1957.
- Çavuş, Levent. «Kavramsal ve Tarihsel Açından "Câhiliye".» *Milel ve Nihal*, 2016: 44-69.
- Çilingir, Lokman. «Kültür Kaynaklarımız Açısından İlk İnsandan Günümüze Kadın Problemi.» *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, 2002: 477-483.
- Çolak, Ali. *Kur'ân ve Hadislere Göre Melek Kavramı*. Adana, 2000.

- Demir, Safa. «Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 14.» 2007.
- Demircan, Adnan. *Câhiliye Arapları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Demircan, Adnan. «Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Adeti.» *İstem*, 2004: 9-29.
- Demirel, Garip. *Kur'ân'ı Kerim'de Kadın ve Psikolojisi*. Konya, 2010.
- Derveze, İzzet. *Et-Tefsîrül-Hadis*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Derweze, Muhammed İzzet. *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed*. İstanbul: Yarın Yayınları, 2016.
- Dımeşkî, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî el-Basrî sümme. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Daru Tayyibeti li'n-neşri ve't-Tevzi', 1999.
- Duman, M. Zeki. *Beyân 'ul-Hak (Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*. Ankara: Fecr, 2016.
- Dûri, Abdulaziz. *İlk Dönem İslâm Tarihi*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2016.
- Ebu'l Kasım Cârullah Mahmud Bin 'Ömer ez-Zemâhşeri el-Hevarizmi, Tefsîru'l-Keşşâf. *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vîl*. Lübnan: Dar'ul-Marife, 2009.
- Erbaş, Ali. «Melek.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 37-39. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004.
- Eskicioğlu, Osman. «İslâm'da Kadının Yeri.» *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994: 85-120.
- Fayda, Mustafa. «Câhiliyye.» *TDV İslâm Ansiklopedisi*, içinde, 17-19. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.
- Güç, Ahmet. «Put.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 364-365. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007.
- Gülaçtı, Nurettin. *Central and Eastern European Online Library*. 02 2012.
<https://www.ceeol.com/search/search-result?f=%7B%22SearchText%22%3A%22SANATSAL%20B%20C4%20B0R%20>

OBJE%20OLARAK%20KADIN%20VE%20BAZI%20TOPLUMLARDA%20
KADINA%20BAKI%C5%9E%22%2C%22SearchInOption%22%3A0%7D (09
28, 2019 tarihinde erişilmiştir).

Güler, İlhami. «Kur'ân'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri.» *İslâmi Araştırmalar*,
1997: 296-303.

Günaltay, Şemseddin. *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu
Yayınları, 2016.

Gürlevik, Safiye. *Mekki Sûrelerde Kadın (Râzi Tefsiri Örneği)*. Ankara, 2006.

Hacımüftüoğlu, Esra. «Kur'ân'da Şikâyetini Allah'a Duyuran Kadın: Havle.» '' *Turkish
Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of
Turkish or Turkic*, 2016.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.

—. *İslâm'a Giriş*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.

Hatemi, Hüseyin. «'Modern Mahrem' ve İslâm'ın Kadına Bakışı'» *İslâmi Araştırmalar*,
1997: 311-314.

Hatiboğlu, Mehmed S. «İslâm'ın Kadına Bakışı.» *İslâmi Araştırmalar*, 1997: 223-227.

Hatibur-Re'y, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Temimi er-
Râzi el-Mukallib bi Fahrüddin er-Razi. *Mefâtîhu'l-Gayb Tefsîr-i Kebîr*. Beyrut:
Daru İhya-it-Turasi'l-Arabi, 1999.

Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş. *Kur'ân
Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2007.

Hökelekli, Hayati. «Cinsiyet.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 21-24. İstanbul: TDV
İslâm Araştırmaları Merkez,, 1993.

—. *Çocuk*. İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş., 1993.

Hûli, Emin. «Tefsir ve Tefsirde Edebi Tefsir Metodu.» *İslami Araştırmalar*, 1988: 103-
114.

İbrahim Canan, 8 (Haziran 1992): 40. «Kur'ân'da Çocukla İlgili Meseleler.» *Atatürk
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 Haziran 1992: 19-42.

- İbrahim Yılmaz, 29 (2017):. «İslâm Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Câhiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslam Ülkelerindeki İz Düşümü.» *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2017: 261-297.
- İsfehâni, Ebi'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed el-Ma'rûf bir- Râğıb. *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*. Mektebetu Nazar Mustafa Elban, tarih yok.
- İslamoğlu, Mustafa. *Kur'ân'ı Anlama Yöntemi Tefsir Usulü*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- . *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meâl-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2014.
- Kapar, Mehmet Ali. «Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.» *Mev'ûde*. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2004.
- Karataş, Şuayip. *Kur'ân'ın Konusu Olarak Melekler*. İstanbul, 2018.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. «Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı-Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar-» *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005: 75-96.
- Kaya, Serap. *H. Muhammed Döneminde Putperestlik*. Elazığ, 2008.
- Keloğlu, Seher. *Kur'ân Açısından Kadının Aile İçindeki Yeri*. Konya, 2008.
- Kerimoğlu, Yusuf. *Kelimeler Kavramlar*. İstanbul: İnkılab, 2015.
- Kılıç, Recep. «İslâm ve Çalışma Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme.» *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, tarih yok: 117-136.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. «Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler.» *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1997: 259-270.
- Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamal Kur'ân-ı Ketim Meâli*. Konya: Armağan Kitaplar, 2017.
- Koçyiğit, Hikmet. «Kur'ân'ın Nüzul Sırasına Göre Tefsir Edilmesi.» *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013: 183-201.
- Kotan, Sehal Deniz. *Medine Dönemi Sosyal Yaşantısında Kadının Konumu*. Ankara, 2007.
- Kurtubi, İmam. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Buruc Yayınları, 2000.

- Kutub, Seyyid. *Kadın ve Aile*. İstanbul: İhtar Yayıncılık, tarih yok.
- M. Sait Özervarlı, "Melek", , (Ankara: , 2004), 29:40. «Melek.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 40-42. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2004.
- Manzur, İbni. *Lisân'ul-Arab*. Kahire: Dar'ul-Mearif, 1119.
- Mehmet Akif Aydın, "Mehir", , (Ankara:, 2003), 28: 389. «Mehir.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 389-390. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003.
- Mehmet Soysaldı. «Kur'ân'a Göre Çalışmanın Önemi.» *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000: 45-54.
- Mevdudi, Ebu'l-A'la. *Tefhimu'l-Kur'ân Kur'ân-ın Anlamı ve Tefsiri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Nargül, Veysel. «Mali Tasarruf Açısından İslâm (Aile) Hukukunda Kadın.» *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık 2004: 301-321.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah ibni Ahmed b. Mahmud Hafizu'd-Din. *Medârik'ut-Tenzil ve Hakâik'ut-Te'vil*. Beyrut: Dâru'l-Kelîmu't-Tayyib, 1998.
- Okuyan, Mehmet. *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân Sözlüğü*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- . «Kur'ân Kadına Şiddeti Reddeder.» *Din ve Hayat*, Şubat 2012: 58-63.
- . *Kısa Surelerin Tefsiri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Ömer Özsoy, İlhami Güler. *Konularına Göre Kur'ân*. İstanbul: Fecr, 2016.
- Özdemir, Halime. *Kur'ân'ı Kerim'e Göre Câhiliye Çağı İnsanı*. İstanbul, 2006.
- Özek, Ali. «Kur'ân'da Kadın ve Kadın Hakları.» *Ku'rân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları*. İstanbul, 2014. 125-172.
- Rahman, Fazlur. *İslâmi Yenilenme Makaleler 2*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- Ramazan Altıntaş 37/1 (Ocak-Şubat-Mart, 2001): 81. «Câhiliye Arap Toplumunda Kadın.» *Diyanet İlmi Dergi*, Ocak-Şubat-Mart 2001: 61-85.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't Tefâsir*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.

- Savaş, Rıza. «Câhiliye Devrinde Kadın Algısı.» *Kur'ân ve Kadın Sempozyumu* içinde, 71-80. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- . «Çalışma Hayatında Kadın (Hz. Muhammed Devri Örneği).» *İsâm ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008. 389-400.
- . «İslam'a Göre Kadının Toplumdaki Yeri.» *İslam'ın Işığında Kadın*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1998. 95-112.
- . «İslâm'ın Kadına Kazandırdıklarına Genel Bir Bakış.» *Hazreti Hatice Sempozyum Bildirileri*. Sivas, 2015. 9-16.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Kur'ân ve Bağlam*. İstanbul: Şule Yayınları, 2018.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi*. Ankara: Beyan Yayınları, tarih yok.
- Sülün, Murat. «Nefs-i Mutma'inne Ayetine Yeni Bir Yaklaşım.» *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009: 1-24.
- Şâribî, Seyyid Kutb İbrâhîm Hüseyin. *Fizûl-il-Kur'ân*. Beyrut: Daru's-Şuruk, 1991.
- Şengül, Fatma Nur. *İsâm Çalışma Ahlakı ve İktisadına Din Sosyolojik Bir Bakış*. İstanbul, 2017.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Beyan, 2012.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. «Câmi'ul-Beyân 'an Te'vîlu Âyi'l-Kur'ân.» Beyrut: Müessesetü'l Risale, 1994.
- Taslaman, Caner Taslaman-Feryal. *İslâm ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2019.
- Teke, Canan. «Yûsuf Sûresi Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Kavramı.» *Journal of analytic Divinity*, 2018: 27-53.
- Toksarı, Ali. «Hz. Peygamber Devrinde Kadın.» *Diyanet İlmi Dergi*, Ekim-Kasım-Aralık 1993: 67-80.
- Topuz, Arif. *Kadına Karşı Şiddete Dinin Pozitif ve Negatif Etkileri*. Şanlıurfa, 2013.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Otto, 2014.

- Türkmen, Elif Kübra. *Câhiliye ve Asr-ı Saadetteki Evliliklerin İslâm Hukukuna Yansımaları*. Eskişehir, 2019.
- Uzun, Nihat. «'Bağlam'ı Göz Ardı Etmek: Siyasi Mücadelelerde Âyetlerin Kullanımı.» *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012: 1-28.
- Ünver, Mustafa. «Kur'âni Siyak'ın Metinsel Boyutları Üzerine Yeni Bir Öneri.» *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996: 239-270.
- Wedud-Muhsin, Amine. *Kur'ân ve Kadın*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2005.
- Yaman, Ahmet. «Zihar.» *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 387-390. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Yasdıman, Hakkı Şah. «Kadının İslâm Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi-Hristiyan Kültürün Etkilerinden Bazı Örnekler.» *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 2015: 59-94.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. Ankara: Birleşik Yayıncılık, 1995.
- Yıldırım, Yavuz. «İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu.» *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003: 79-111.
- Yılmaz, Orhan. «Hadis/Sünnet Işığında Kız Çocuğuna Verilen Değer.» *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016: 173-197.
- Zemahşeri, Ebu'l Kasım Carullah Mahmud Bin 'Ömer. *Keşşâf 'an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil ve 'Uyuni'l-Ekavil fi Vucuhi't-Te'vil*. Lübnan: Daru'l-Marife, 2009.
- Zeydan, Corci. *İslâm Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1974.
- Zuhayli, Vehbe. *Tefsîrü'l-Münîr*. İstanbul: Risale, 2005.
- Zülaloğlu, Fevzi. *Haksöz Okulu*. Aralık 2002.
<https://www.haksozhaber.net/okul/kuranin-anlasilmasinda-nuzul-ortaminin-degeri-3513yy.htm> (Eylül 07, 2019 tarihinde erişilmiştir).